

Pompejis undergång.

Janson, Gustaf,

59 C Br.

National Library
of Sweden

10000
Lund

NORDISKA ÖRESBIBLIOTEKET

N:o 10, 11

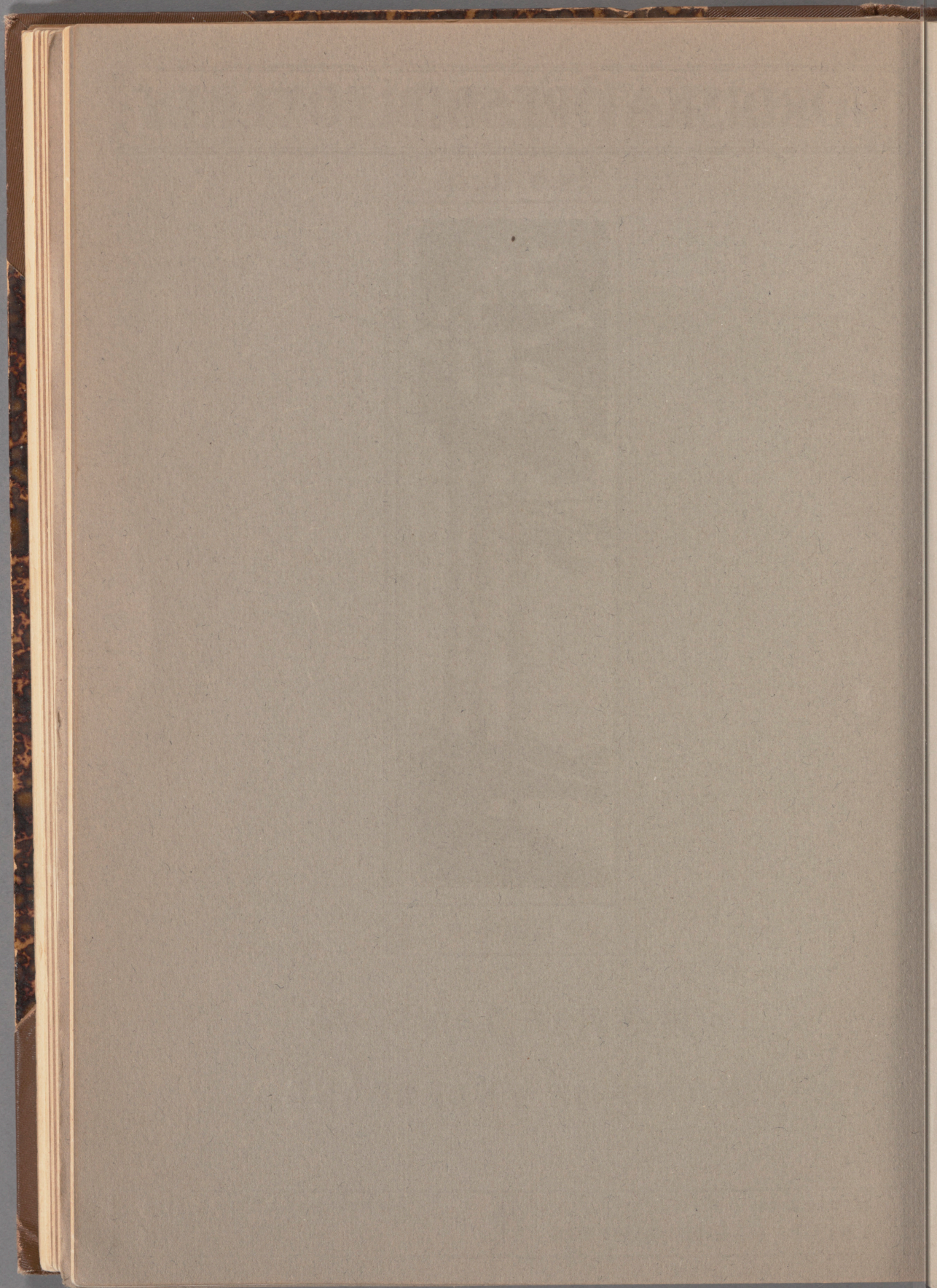

□ 1906 □

GUSTAF JANSON:
POMPEJIS' UNDERGÅNG

REDAKTION:
CECILIA BÅÅTH-HOLMBERG

AKTIEBOLAGET LJUS
STOCKHOLM

GUSTAF JANSON

POMPEJIS UNDER-
GÅNG

AKTIEBOLAGET LJUS
STOCKHOLM 1906

STOCKHOLM 1906
VICTOR PETTERSONS AKTIEBOLAGS TRYCKERI.

Bifallsyttringarne efter den mästerstöt mellan refbenen, hvar med den romerske gladiatoren affärdat den andre i ordningen af sina motståndare, hade nyss tystnat. Publiken uttryckte ännu sin belåtenhet öfver det storartade skådespelet och sorlet dog långsamt bort. Då det för en stund alldeles dämpades hördes tydligt från de reserverade åskådarplatserna, hur en värdig matrona med af hänryckning skälfvande röst för sin elfvaåriga dotter berättade några drag ur den allmänt beundrade gladiatorns äfventyrlif. När så flickan lösgjorde en dyrbar guldnål från sitt krusiga hår och kastade den ned på arenan, logo de kringsittande förstående däråt och böjde gillande sina hufvuden.

Gladiatorns impressario, som tillsåg att arenatjänarne ordentligt krattade sand öfver blodpölarne, märkte på afstånd det glänsande föremålet flyga genom luften. Han störtade fram till stället, där nålen fallit, tog upp den och tackade med en slafviskt underdånig bugning för gåfvan. Sedan gled hans små svarta ögon, spörjande förbi de rikare åskådarnes platser, hvarvid han på samma gång fräckt och inställsamt lät dem särskildt dröja hos hvarje kvinna. Han behöfde ej vänta, innan han nått det mål, hvartill han syftade. Alla förstodo, att han på detta sätt tiggde flere presenter och tätt efter hvarandra slog ett dussin smycken ned i sanden kring honom. Impressarion plockade smilande upp dem och när han insett, att flere ej skulle följa, gick han leende och bugande sin väg.

En tjänare hade redan underrättat gladiatoren om det som inträffat och för att tacka visade sig den firade kämpen i gången till påklädningsrummet. Han höll det blodiga romarsvärdet i ena handen och sin silfverinlagda hjälm i den andra. En kort stund blickade han mot åskådarplatserna och när bifallsstormen genast började ljuda, besvarade han den rättmätiga hyllningen åt sin styrka och skicklighet med cirkusartistens stereotypa leende, för

tillfället blandadt med en lätt trötthet, hvilken på ett fint sätt lät dessa jublande landsortsbor förstå, att vanan vid applåder nära nog ingaf honom leda för sådana. Efter en stund böjde han nådigt sin tjurnacke, förde handen, som höll svärdet, upp mot hjärtat och drog sig långsamt tillbaka in i gångens halfmörker.

Bullret aftog småningom och medan man inväntade följande nummer — enligt programmet, anslaget nära hufvudingången, bestående af tio utsvultna hundars hetsande mot en vildgalt — rörde sig samtalen uteslutande om den berömde gladiatorn och den ära han visat staden, då han på sin turné genom södra Italien gjort en krok till Pompeji. När man sysselsatt sig med honom länge nog för att hafva sagt, hvad man visste och en hel del dessutom, började man prata om den sjuårige Sextus Velius. Det väckte enhälligt gillande, att gossen för sig och sina efterkommande erhållit en hedersstol i cirkus. Barnets förmyndare hade nämligen af sin myndlings arf skänkt en större summa till »det allmänna bästa» men med uttryckligt förbehåll, att pengarne skulle användas till djurhetsningar och människofäktningar. Genom denna frikostighet hade han bland annat möjliggjort dagens skådespel med dess ryktbare hufvudperson. Som ett bevis på erkänsla hade tacksamma medborgare genast skyndat att votera hedersstolen och man var mycket nöjd med att hafva hunnit ordna den till dagens föreställning. Gossen satt ensam i sin med röda kläden draperade loge och föreföll synnerligen road af den uppmärksamhet han väckte. Han hade nyss fått veta, att marmortaflan, som skulle föreviga hans namn, redan var under arbete för att sedermera insättas i väggen bakom honom. Hvar gång, han hörde sitt namn nämnas, log han smickrad och sökte därvid härma gladiatorns ansiktsuttryck.

Klockan var ungefär tre på eftermiddagen. Solen brände hett och det öfver amfiteatern spända segeldukstaket skänkte endast föga skugga. Åskådarne sjönko bakåt mot stensätenas ryggstöd och meningsutbytet blef mindre lifligt. På de öfre bänkraderna åto de fattiga bröd och frukt, under det de rika längre ned hängåfvo sig åt en dåsig lättja, hvarur hvarken minnet af den nyss slutade striden eller tanken på det snart stundande skådespelet förmådde rycka dem.

Väntetiden hotade att blifva lång och för att påskynda förberedelserna började några handtverkare högljudt uttrycka sitt

missnöje. Genast instämde grannarne till höger och vänster och efter blott några sekunder brusade en storm af otåliga utrop och gälla hvisslingar kring teatern. Sådant var ingenting ovanligt på en romersk amfiteater, särskildt i den lifliga södern, där publiken ostörd tilläts stoja, så mycket den behagade. Det betraktades som ett oundvikligt intermezzo och roade så väl fridstörarne själfva som de bildade åskådarne, hvilka likväl ej deltog i de tumultariska uppträderna. Man skrattade också godt på de nedre bänkraderna, medan man högre upp sökte öfverbjuda hvarandra i frambringandet af djuriska läten eller osköna ljud.

Lika plötsligt, som oron uppstått, lika hastigt afstannade den dock vid detta tillfälle och en dödstystnad, som bildade en sällsam kontrast mot larmet nyss förut, inträdde. De händer, som varit på väg att slås ihop, stannade orörliga, bleka läppar höllos vidt åtskilda men utan att släppa fram de skrik, hvartill tungorna formats, halsarne sträcktes och allas ögon fingo ett ängsligt frågande uttryck.

En hvar utan undantag hade märkt jordstöten, som skakat murarne och kommit dem att darra, och en hvar satt i spänd förbidan, skulle den upprepas eller ej? Tystnaden hade med ens blifvit så djup, att det svaga prasslandet från kalkgruset, som lossnat i fogarne mellan stenblocken och rann ned på bänkarna, tydligt förnams. Just detta knappt hörbara ljud föreföll så olycksbådande och hemskt, att ingen vågade göra en rörelse eller draga ett djupt andetag.

En stund varade detta ängsliga bidande, under det hundratals olika tankar föddes i de öfverretade hjärnorna och blixtnabbt jagades undan af andra, innan en enda hunnit blifva till något helt. Men när ingen ny jordstöt kändes, lugnade sig de flesta, förtrollningen bröts och ett tusenstämmigt vredeskri höjdes. Skulle måhända skådespelet icke fortsättas, emedan Vesuvius behagade krångla litet, hvad? Redan tidigt på morgonen hade ett par svaga jordskalf märkts, men dylikt var ju i och för sig ingenting ovanligt i denna del af det bördiga Campanien. Sannt var också att ett doft, underjordiskt dån några gånger på förmiddagen skrämte de rädda, men hvad betydde väl det? En romersk medborgare försummade aldrig de offentliga spelen, därför att naturmakterna visade sig nyckfulla eller emedan klenmodiga stackare funnos — teaterns många tomma platser utvisade det. — Nöjet att se en människa dödas efter alla konstens regler var sällsynt, från det

afstod ingen. — »Fram med hundarne och galten! Fram med gladiatorerna!»

Knappt hade ropen börjat skalla, förrän de ånyo dogo bort och samma spöklika tystnad, denna gång icke ens störd af grusets rinnande, lade sig öfver åskådarhopen. En kväfvande het pust svepte oväntadt kring allt, hämmade andedräkten, förstummade skriken och väckte ny ängslan.

De bland åskådarne, som erinrade sig den fruktansvärda jordbäfningen i början af år 63, då nära nog stadens alla hus, ett par tempel och delvis äfven amfiteatern störtat in, lämnade sina platser och skredo med värdig hållning mot utgångarne.

Temperaturen hade hastigt blifvit bakugns het och öfverallt började man fråga grannar och bekanta, om det kunde anses rådligt att stanna längre. Någon egentlig fruktan hyste ingen ännu, men då de dyrare platsernas innehafvare alltjämt fortforo att aflägsna sig, väckte detta vrede och förakt uppe under segelduktaket. Glåpord och elakheter slungades efter de gående och lösbrutna murbruksbitar flögo hvinande genom luften. För att lugna sinnena trädde spelens föreståndare in på arenan, åskade ljud och frågade, ifall den högt ärade publiken tillät föreställningens fortsättande. En del kvinnor skreko gällt: »nej, nej», flera barn gräto och männen hojtade. Förvirringen ökades, rop för och emot korsade hvarandra, hvisslingar och tjut stegrade larmet och villervallan hotade att urarta till tumult.

Arenaföreståndaren bugade sig oupphörligt, slog ihop händerna och ropade för att söka bringa litet reda i oordningen. Under tiden utrymdes de dyrare platserna fullständigt. Denna flykt, långt innan föreställningen slutat, bidrog till att låta de, som yrkat på uppskof, få öfverhand. Föreståndaren, som sökt ædilsbefattningen två gånger och hoppades blifva vald den tredje, kungjorde med ännu djupare bugningar, att de högt skattade medborgarnes vilja städse varit och alltid skulle blifva hans enda lag, fördenskull önskade han samtliga närvarande välkomna följande dag i vanlig tid och . . .

Knappt någon gaf sig tid att åhöra hans ord. Ett nästan högtidligt allvar hade plötsligt gripit den nyss oregerliga massan, som vacklat hit och dit utan att veta, hvad den ville. Och liksom för att ändtligen skaffa sig den visshet, alla begärde, stordmade människorna med ens utför sittplatsernas rader, hoppade från den ena bänken till den andra utan att följa trapporna,

sprungo, fastän det var strängeligen förbjudet i ordningsreglerna, rätt öfver arenans blodångande mull och trängdes vid utgångarne. Vaktbetjäningen ansträngde sig fruktlöst för att bringa reda i detta kaos, karlarne knuffades undan, gáfvo vika och läto saken hafva sin gång.

Genom hufvudportalen, som i en vinkelrät krök leder fram under amfiteaterns åt staden belägna långsida, rusade flertalet. Sandalerna klapprade mot stenläggningen, knuffar och armbågsstötar utdelades, glåpord vexlades, frågor och svar skrekos i trängseln och brådiskande störtade alla ut i det fria, en hvar sökande anledningen till sin egen så väl som andras häftiga ångest. När människorna väl hunnit ut på gatan lade sig tystnaden åter öfver hoparne, endast från porthvalfvet brusade sorlet likt en retad bisvärms entoniga surr.

Stillheten utanför teatern blef om möjligt ännu större, rädslan ökades och en beklämmande förvåning grep sinnena, ty i stället för det klara solsken alla väntat, sprungo de ut i en blek, blågrå skymning, som om natten flere timmar för tidigt närmat sig. Skakande sina hufvuden åt den blixtnabba förändringen, hvilken inträffat medan de befunno sig i porthvalfvet, togo de utkomna några steg och riktade blickarna mot Vesuvius, hvars kägla syntes i nordväst. Från vulkanens topp höjde sig ett rökmoln så stort och mäktigt att det skymde bort solen och kastade en djup skugga milsvidt omkring. Som en pinies stam reste det sig rätt upp, öfverst bildande en lummig krona. Och för att göra likheten fullständig föllo oupphörligt stenar därur, alldeles som de knyt-näfsstora piniekottarna vid vintertid.

Människorna stannade undrande och häpna, endast motvilligt låtande bakom varande tränga sig undan inåt gatorna. Deras ångslan vek för en ny känsla, när de sågo det underbara skådespelet, och med gapande munnar och hängande armar stirrade de mot berget. Men alla voro de äkta campanier, hvilka höllo sin till ordspråk vordna ombytlighet för något, hvaröfver de borde yfvas. Spefulla blickar började snart utbytas, menande axelryckningar märktes flerstädes och korta, gäckande skratt hördes. Det var ju flere stadiers* väg till Vesuvius och hur väldigt rökmolnet än föreföll, till Pompeji nådde det säkerligen icke.

När människohoparna hunnit lämna amfiteatern och en kort

* 9 kilometer.

stund betrakta, hvad som fanns att se, blefvo alla åter lugna. Mod att skämta ägde ingen, men då man litet längre bort mötte några bärstolar på väg till stadSPORTARNA, mottogos dessa med en kör af hånskratt och smädelser. Konsten att säga elakheter hade alltid varit högt skattad i denna trakt och sedan en anledning att göra det gifvits, sparade man ej sina kvickheter.

Och tänkte man efter, hvad var det väl som händt?

Det var något mörkare än vanligt, från vulkanen trängde emellanåt ett mullrande dån till lyssnarnes öron och vinden bar stundom några näfvar askstoft in öfver staden. Egentlig anledning att hysa fruktan fann dock ingen. Slafvarnas påståenden, att de, som läto bära sig bort, ämnade besöka sina landt gårdar, var naturligtvis blott en förevändaing; nå, det blef de feges ensak. Men vid de stundande valen skulle man minnas detta och var det någon, som gaf dessa dåliga medborgare sin röst, gick honom troligen illa. Ett sista glåpord skreks efter bärstolarna och stojande, nästan försatt i godt lynne genom sina egna smädelser, vältrade folkmängden inåt gatorna.

Flera logo högt öfver sin för en stund sedan visade rädsla, en eller annan sökte till och med förklara, att han endast aflägsnat sig, eftersom alla andra gjort det. Den, som ej bevittnat kappspringningen ur amfiteatern, skulle aldrig kunnat tänka, att dessa gladlynta människor låtit rädslan drifva sig från något så omtyckt som en gladiatorstrid. Under det skarorna spred sig och doko in i de smala tvärgatorna, fortsattes samtalen. Många voro ytterst förbittrade, emedan romerska senaten beröfvat staden rättigheten att anställa fäktarespel, men det hindrade dem ej, att en half minut senare uttrycka sin belåtenhet med förbudets upphäfvande efter nitton år, en mellantid, som lämnat den präktiga teatern obegagnad. Och hvarför hade senaten tillgripit denna åtgärd? För att några brushufvuden från Nuceria Alfaterna¹ trängt sig in och blifvit utkastade med blodiga pannor. Till deras klagomål lyssnade senaten, men vederläggningen från Pompejis medborgare lämnades utan afseende. Det var åtskilligt att säga om senatens rättvisa, men stor sak i det, nu var allt ändradt och den nya aeran, som tackad vare Sextus Velius' förmyndare lofvade att blifva lysande, hade inledts på ett utomordentligt sätt. Det säll-

¹ Numera Nocera.

synta nöjet att hälsa en bland kejsardömetts mest berömda arena-kämpar var värd något och om icke den fördömda vulkanen . . .

Ansiktena vändes spörjande mot Vesuvius, munnarna slötos och meningsbytet afstannade, det var måhända säkrast att ej banna, gudarna kunde höra det och hämnas. För öfrigt återstod blott att vänta till morgondagen, då satt man dubbelt belåten på teaterns breda stenbänkar. Och med vanlig campanisk sorglöshet spred sig den fjärdedel af stadens invånare, som bevistat föreställningen, mellan husraderna och uppsökte hemmen.

Ungefär så som de från teatern återvändande tänkte hela befolkningen.

Ehuru det ännu var tidigt på eftermiddagen tilltog skymningen, något, som åtminstone delvis förklarades af det oerhörda rökmolnet ofvan vulkanen. Det blåste svagt från norr och ett lager af fint stoft betäckte tumstjockt gator, torg och hustak. Samfärdseln afbröts frivilligt och efter klockan fem visade sig endast få fotgängare utomhus. Butikerna stängdes och inifrån husen förnams litet hvarstädes, hur portarna bomrades igen. Många ansågo det dock som bevis på feghet att vidtaga dylika försiktighetsmått, hvilka i öfrigt voro gagnlösa, såvida en jordbäfning verkligen förestod.

Emellertid hade flere år sextiotres olyckor i minnet. De trotsade medborgarnes ogillande och packade ihop så mycket som möjligt af sina ägodelar för att draga bort, tills ändrade förhållanden inträdt. Så länge stadsportarna höllos öppna hördes också bullret från kärror, som rasslade öfver de folktomma gatornas ojämna stenläggning, brådiskande steg och dämpade röster; det var de försiktige, hvilka satte sig i säkerhet hufvudsakligen följande vägarne till Nuceria Alfaterna och Stabia¹. De kvardröjande ryckte på axlarna och stängde sig inne i boningshusen, hvarest man dock i knyten eller korgar började samla ihop sina dyrbarheter, för att vid en hastig flykt kunna bära dem med sig. Att många familjer lämnat staden väckte nämligen allmän förstämning, och man fann det på flera ställen klokt att bereda sig följa deras exempel.

Ett par timmar förflöto. Mörkret blef djupare och mer hotfullt, medan asklagren blandade med mindre pimpstensstycken hopades på gator och öppna platser.

¹ Numera Castellammare.

I Macellum¹ bredvid Forum hade omkring hälften af stadens decurioner² sammanträdt under den ene duumvirens³ ordförandeskap. De visa fäderna brydde fruktlöst sina hjärnor för att finna anledningen till denna besynnerliga skymning så tidigt på dagen; att de tyvärr ej förmådde aflägsna rökmolnen från Vesuvius, insågo alla. Som det dock var deras skyldighet att sörja för stadens lugn och medborgarnes välfärd, tillkallades de båda ædilerna⁴, hvilka erhöilo befallning att förstärka vakterna vid stadsportarna samt att belägga fångarna i det invid Forum liggande fängelset med dubbla kedjor.

Sedan dessa beslut, hvilka ansågos någorlunda motsvara situationens allvar, fattats, voterades ett offer åt gudarna. De fördomsfrie, till hvilka de rädde slöto sig, önskade att äfven stadens Isistempel skulle ihågkommas, men de renläricke och sparsamhetspartiet satte sig däremot. På duumvirens inrådan enades man att tillsvidare uppskjuta Isisoffret. Ifall stadens skyddsgudinna, Venus Pompejana, svek förväntningarna, var det tids nog att offra i den främmande lärans tempel. Därmed skildes stadens fäder från hvarandra, sedan da vördnadsfullt bugat sig vid dörren till kejsarkultens festsal, som äfvenledes inrymdes i Macellum.

Utänför på Forum hade en folkhop räknande några hundra personer, allesammans äldre män, väntat. Ängslan eller misstro hade drifvit dessa värdiga familjefäder hit för att söka snappa upp några lugnande underrättelser och när de hörde decurionerna taga afsked och önska hvarandra ett gladt återseende nästa morgon, blefvo lyssnarne nedanför trappan belåtna och vände om till sina hem. Torget utrymdes hastigt och skakande askstoftet från sina kläder skyndade borgarne in i smågatorna. Här och hvar häjdades de af en sväfvande stämma, som genom en portspringa eller från en af de små gallerförsedda gluggarna i hus-

¹ Saluhallen.

² Stadens, af dess inbyggare valda, högsta borgerliga myndighet; vid denna tid närmast motsvarande våra stadsfullmäktige.

³ Duumvir, ordagrannt = tvåman, alltså en ämbetsman, som verkar tillsammans med en annan och som äger ett liknande uppdrag jämte lika stor myndighet. Duumvirerna voro stadens domare, skötte dess finanser och därmed sammanhängande göromål; de valdes af borgarna.

⁴ Ædiler svarade för ordningens upprätthållande, tillsågo vägar och gator, ombestyrdde renhållningen o. d.; motsvarade ungefär våra högsta polismyndigheter.

väggarne ropade någon fråga mot de kommande. Svaret blef lugnande, porten drogs igen, det bleka anletet försvann ur fönsteröppningen och de gående ilade vidare.

Efter solnedgången föreföll staden att vara utdöd. Inga sandaler smälde mot stenarna, inga kärror körde genom gatorna, väktarna höllo sig undan och icke ens från de kringbyggda gårdarna inne i husen hördes barnens muntra stöj. Tystnaden skulle hafva varit fullständig, såvida ej ljudet från askan, som svagt rasslande rann ned från taken och hopades i hörnen eller på gångbanorna, samt de oupphörligt fallande pimpstensbitarnas gnidning mot hvarandra förenat sig till ett enformigt, nästan söfvande ljud, hvilket irriterade mer genom sin oafbrutna fortvaro än sin styrka.

En mellantid, hvarunder stadsbornas förhoppningar långsamt började öfvergå till misströstan, inträdde. För det mesta rådde dock en lugn sinnesstämning och eftersom ingenting annat än ask- och stenragnet stört staden i dess ro, drogo dess invånare med vanlig sorglöshet den slutsatsen, att något värre ej skulle ske under natten. Och fastän ingen var i stånd att uppgifva ett skäl därför, kände alla sig öfvertygade, att följande dag skulle medföra den efterlängtade ändringen till något bättre.

Ytterligare ett par timmar förflöto och ehuru det bordt vara natt för länge sedan, blef mörkret ej tätare. I stället började det blåsa hårdare och askdammet, som fallit sedan middagen, blandades med groft grus och större pimpstensstycken än förut, ibland var det också sammanknådat till våta klumpar, om hvilka det ångade och rökte, när de slogo ned.

Icke ens de sjuke tänkte på att gå till sängs denna egenomliga natt, spänningen höll alla vakna. Borgarne glömde sina regelbundna vanor och med modren i midten samlade sig familjerna i någon skyddad vrå, under det fadern eller en husslaf tog plats på det flata taket och häpen stirrade mot vulkanen. Förstummade af hvad de sågo blickade männen ut i natten, men litet emellan kröpo de också till takets kant och sökte hviskande gifva sina anhöriga, som väntade nedanför, en bild af det märkliga skådespelet.

Det pinieliknande rökmolnet hade vuxit. Dess rot var närmast kratern blodröd, stammen lyste gulfärgad och kronan bredde sig svart och hotande, så långt ögat nådde. Kring denna stam af eld och rök sköto oupphörligt väldiga flammor i höjden. De

liknade unga skott och tycktes springa i kapp med hvarandra; de slog rot, trängde upp, blefvo hela träd och vissnade bort på kortare tid än en sekund. Under dem flöt en bred lavaström säffligt nedåt berget, men den var ej tillräckligt stark att tränga fram längre än halfvägs utför sluttningen, där dess vågor samlades i några fördjupningar och lik en af stormen piskad sjö tröggt vältrade hit och dit. Från eldpelaren ofvan toppen spred sig som en ny morgonrodnad ett blåblekt, darrande sken, hvilket kämpande med mörkret och askrägnet förvandlade natten till en glåmigt mulen gryning.

Blåsten ökades oväntadt, det oerhörda rökmolnet vacklade vid dess anlopp och böjdes mot söder. Hvar gång vinden ruskade det, lösgjordes massor därur och störtade ned, hvarvid allt en stund höljdes i kolsvart, ogenomträngligt mörker. Sedan trefvade sig återskenet från elden och lavan fram och den bleka gryningen låg ånyo en stund öfver näjden. Då stirrade männen på taken mot vulkanen, så att ögonen värkte.

Längst bort, uppe på bergets sida, slukade lavaströmmen, som kokade och fräste, hvarje föremål och begrof det i sin famn. Närmare staden prasslade det utan uppehåll i planteringarne, åkrar och vingårdar täcktes med en brunaktig äfja, i hvilken växterna syntes drunkna. Det föreföll, som om marken långsamt höjt sig öfver allt, hvilket hittills klädt dess yta. Och mot Pompejis hustak smattrade under tiden ett aldrig sinande rägn. Vändes blicken mot hvilket väderstreck som hälst, tilldrog sig det samma. I sådana mängder att tanken svindlade vid blotta försöket att mäta dem med siffror eller vanliga mått, flödade stearnarna, gruset och askan ned ur molnet.

Så upphörde rägnet för en kort stund. Bakom det svarta flor, de oräkneliga stoftpartiklarne i luften bildade, sågo spejarne på taken den bleka morgonrodnaden skymta. Dess kärna var giftigt svafvelgul, längre utåt lyste det varmt rödt och rundt omkring lurade mörkret, i hvilket fantastiska ljuseffekter, som förvillade betraktarnes ögon, oförmodadt visade sig. Ett par sekunder senare drogs plötsligt liksom ett tungt förhänge öfver det hela, natten lade sig becksvart kring nejden och ingenting syntes mer, endast askan strömmade. Ibland var den våt och klibbig, för det mesta dock torr som fnöske, men alltid ljum, stundom varm, så att en lätt imma steg upp ur högarne, hvilka på flera ställen ökats till ett par fots höjd.

Männen, som oron drifvit ut på taken, erforo behof att medela sig med andra än sina närmaste. De växlade frågor tvärs öfver gatorna, sökte inbilla sina grannar, att de ej hyste fruktan endast för att grannarne i sin ordning skulle påstå något liknande, ty alla behöfde tröst och uppmuntran. Bland askans och stenarnas prassel hördes korta meningar ropas och besvaras. Återskenet från den glödande lavaflo den och eldpelaren ofvan vulkanen skimrade på afstånd och vid något oväntadt häftigt utbrott förvandlade flammorna från kratern under ett par sekunder natten till dag. Då tystnade rösterna och skälvande händer lades öfver ögonen, medan åskådarnes hjärtan dunkade hårdare än någonsin. Så följde regelbundet mörkret med sitt stenregn och sina askmassor. Stämmorna ansträngdes för att öfverrösta prasslet rundt omkring, man hojtade och skrek, hörde ljudet af en annan människas röst och lyssnade spändt men utan att fatta de ropade ordens innehåll.

När en stunds stillhet ånyo inträdde började man tala på nytt men brådiskande, så att meningarne blefvo otydliga. Man gaf sig ej tid att lyssna till grannarne, man skrek hvad som hälst för att på detta sätt lifva sitt sjunkande mod. Men hoppet, som narrat stadens inbyggare att stanna, blef snart en nedslående visshet om, att alla voro invigda åt undergången. En lamslående ängslan, som ej liknade något förut känt eller anadt, smög sig sakta men säkert öfver de tusentals människor, som väntade i andlös spänning. Denna fruktan spred sig blixtnabbt som en försätlig smitta och, ehuru ingen uttalat det, förstodo alla inom kort, att gudarna öfvergifvit staden och att allt var förbi. Kvinnorna klagade icke, barnen sväljde sina tårar och människans beslutsamhet rann bort som sanden kring dem. Hjärnorna föreföllo tomma och armarna hängde slappa och kraftlösa i hettan, som förbjöd hvarje tanke på en möjlig räddning.

Mellan husväggarna trafvade grus och pimpstensstycken upp sig och ett mjukt rasslande, ett ljud enkom skapadt för detta tillfälle, tonade oafbrutet, när de porösa bitarne slog mot hvarandra och smulades sönder. Askan trängde in öfverallt, fyllde springorna och tomrummen, jämnade ut kantigheterna och liksom nivellerade det hela. Pompeji sjönk djupare och djupare i torra, heta böljor.

Blåsten blef storm och stenarnes storlek ökades allt eftersom den tilltog i styrka. För att ej såras af dem nödgades männen

lämna taken, men de, som trots allt vågade stanna, ropade fortfarande frågor eller svar från hus till hus. Som vanligt vid en oväntad katastrof antogo äfven småsaker ohyggliga proportioner och händelser, dem ingen åsett men hvilka alla trodde hafva inträffat, berättades i nattmörkret för hvem, som ville lyssna.

Vid Fortunagatan sades ett lavablock hafva träffat en slaf och spräckt hans hufvud. Innan ryktet därom kolporterats ut och nått Abbondanzagatan, var en hel familj dödad, man, hustru och fyra eller fem barn. Vid Narcissusgränden, tätt intill stadsmuren, påstods ett hus vara instörtadt, men den, som först satte historien i omlopp, hade ej hört annat än sitt eget hjärtas oroliga slag.

Snart vågade ingen längre dröja på taken. De ihärdigaste tvingades att öfvergifva dem, sedan de en sista gång ropat några frågor till sin närmaste granne och förgäfves väntat svar. Mörkret hade också blifvit fullständigt, ty ask- och stenrägnet föll numera så tätt, att det skymde bort återskenet från kratern.

En hemsk tystnad, endast störd af askans och grusets envisa rassel mot tak och murytor, inträdde. Familjerna drogo sig undan till de trånga sofkamrarna och med dunkande pulsar och vidöppna ögon sutto deras medlemmar tryckta intill hvarandra och väntade utan att veta på hvad.

Endast några modiga män stannade trotsigt kvar ute i det fria, ropade, lyssnade ängsligt efter ett svar, ropade om igen och lyssnade på nytt. Men ingenting annat än sandens eviga rasslande och de tyngre stenarnas dofva dunsar, när de slogo ned i den mjuka äfjan, nådde deras ansträngda öron. Ibland tyckte de sig genom en remna i askrägnets förhänge skönja en blodröd rodnad, men den skymdes strax bort och mörkret rufvade ånyo kring dem. Så hördes någonstädes, det var otänkbart att säga, hvarifrån ljudet kom, ett buller, starkare och mer skrämmande än allt annat denna förfärliga natt. Lyssnaren kände skräcken vakna inom sig och med dess hjälp trodde de sig hafva funnit orsaken. Ett tak hade störtat in under askans och stenarnas tyngd och en hel familj var antagligen dödad eller lemlästad. Då smögo lyssnarna i natten ned från sina farliga platser. Men rundt omkring dem rasslade och prasslade det alltjämt på samma sätt.

Det var ej längre fruktan för undergången, som hvilade öfver den olyckliga staden, det var en bottenlös förtviflan. Slafvar och slafvinnor kröpo in i sina husbönders privatrum, husdjuren

trängde sig skälfvande intill sina ägare. Ingen brydde sig därom, man var i stället tacksam för närmandet, ty det lugnade att känna en annans kropp gnidas mot sin egen. Hvarje lefvande varelse uppsökte något annat lefvande, råttorna tassade fram ur kloakerna och lågo bredvid katten, höns och dufvor slogo ned på människornas skuldror, åsnor och getter pressade sig in bland barnen och dessa sökte darrande af skrämsel hvem det vara månede att hålla i eller röra vid. Dit en tagit sin tillflykt, letade sig snart andra, och i stora, hoptrasslade klungor bidade alla. När en svag sprittning skakade någons kropp, meddelade den sig genast till den närmast sittande och strax efteråt skakade en våldsamt darrning människor såväl som djur. — Nu, tänkte de, som förmådde forma en tanke — nu

Men ingenting nytt hände, endast askan föll tätt och mjukt som förut och stenarna borrhade sig smackande ned däri. Då logo människorna matt i mörkret och hoppet, som redan gäckat otaliga gånger, narrade dem att inbilla sig något, som aldrig skulle uppfyllas. Så sutto, lågo eller stodo de lefvande och väntade och väntade bortom tålamodets yttersta gränser.

Obeslutsamheten, som beröfvat de olyckliga förmågan att handla, vek dock slutligen för ett bistert trots. Rädslan domnade bort, hjärnorna började arbeta och så snart det skett, insågo alla, att något måsta företagas.

Hos många hade tanken på flykt redan vaknat. De rike, som hittills försummat att sätta sig i säkerhet, fyllde brådiskande läderpåsar och kassaskrin med dyrbarheter och mynt, de fattiga grepo sina knyten. Ingen hade ännu högt uttalat sin afsikt att lämna staden och ingen tänkte på annat. Liksom på gifven signal hördes dofva stötar ljuda mot husportarna öfverallt utefter gatorna. Blott med stor svårighet läto dessa sig öppnas och när de väl vändt sig på sina gångjärn rasade stora askhögar in i förrummen. De modigaste trädde likväl ut och sjönko till knäna i den ljumma sörjan. Obeslutsamheten, som alla trodde sig hafva öfvervunnit, vände åter och med den trängde massor af olika frågor på de tvekande. — Var det rätt att lämna hemmet med husgudarna och fädrens minnestaflo? — Var det måhända icke lika farligt att fly som att stanna? — Dessa och liknande spörsmål fordrade svar och vridande händerna stodo familjerna i förrummen utan att veta, hur ett sådant borde lyda. Den ene väntade att få höra ett råd från den andre, men det var blott få, som vågade taga

på sitt ansvar att draga sina närmaste med sig ut i mörkret och askrägnet.

Många vände om igen, stängde portarna och gingo tillbaka till sofrummen. Men nära nog hälften af stadens befolkning hade drifvits att fatta ett beslut och talrika facklor syntes inom kort glimma på gatorna. Med kuddar fastbundna öfver hufvudena arbetade sig smärre hopar fram genom askan. Från de gallerförsedda gluggarna i husens väggar blickade likbleka ansikten ned på dessa modiga, som verkligen beslutat sig för något. Oviss-heten marterade de kvarblifna, men de sökte på allt sätt vid-makthålla sina förhoppningar och intalade sig ifrigt, att eruptionen troligen skulle upphöra före morgonen. Då blef det deras tur att skratta åt de räddhågade.

I allmänhet stannade de fattiga, handtverkare, småhandlare och daglönare jämte en mängd slafvar, som föredrogo att hålla sig undan hellre än att följa sina husbönder. Under denna andra flykt var det mest de bättre lottade, som på få undantag när öfvergåfvo sina hem, Och som Pompeji var en rik stad, räknades de i tusental.

Ur mörkret döko grupperna upp, råkade grannar och bekanta, med hvilka de förenade sig, sträfvade mödosamt genom askmörjan och försvunno vid närmaste gathörn. De kvarvarande prisade sig lyckliga, när de sågo, hvilka svårigheter det mötte att komma någonstädes. Oupphörligt snafvade de bortdragande öfver osynliga hinder, stötte mot de tvärbranta trottoarkanterna eller stupade mellan de höga öfvergångsstenarna i gathörnen. Skrämda af det ovanliga i denna nattvandring gräto barnen, medan mödrarna högt jämrande påskyndade deras steg. Slafvar och slafvinnor knotade öfver sina bördor, under det fäder och vuxna söner drefvo dem framåt med käpprapp och pisklag. Litet emellan sjönk någon ned i en fördjupning för att blifva liggande till hälften kväfd af det fina askstoftet, som rördes upp därvid. Då ljödo hesa nöd-rop och skaran stannade för att hjälpa den fallne på fötterna. Sedan blef det att vackla vidare med ögon, näsa och mun fyllda af damm, släpa sig uppför backslutningar, störta ned i gropar och hål, krypa, rulla eller hasa i väg under ett aldrig upphörande stenregn, som slog och sårade.

Mot Stabianska porten och Sjöporten styrde skarorna kosan, ty alla önskade att så fort ske kunde hinna bort ur vulkanens närhet och på slätterna i söder finna räddningen. Ju närmare

folkhoparna nådde endera af dessa båda portar, desto flera flyktingar anträffades. Alla, som voro bosatta i stadens östra eller sydöstra kvarter, togo vägen genom Stabiægatan, hvars nedre del efter hand fylldes med människor, som pustande vadade fram i askan, hvilken på vissa ställen låg tre, till fyra fot djup. Från gränder och tvärgator slöto sig nya hopar till folkmassan och ett stycke från porten rådde en sådan trängsel, att ingen kom längre.

De sist anlända frågade framförstående, efter anledningen till dröjsmålet och fingo veta att porten var stängd samt att vaktaren vägrade öppna den, innan en ædil gifvit befallning därom. Vreda rop höjdes genast och någon föreslog att storma porten. Vaktaren drog sig förargad undan i sitt lilla kyffe och barrikerade dess dörr, sedan han först sändt de båda bevakningssoldaterna till deras kasärn efter mer manskap. Inne i porthvalvet och långt ute på gatan väsnades folkhopan, men de, som förordade våld, öfverröstades och man beslöt att vänta. En slaf skickades till det närbelägna Æsculapiotemplet för att å dess sandur se, hur många timmar, som ännu återstodo före dagbräckningen, men han vände icke tillbaka.

Folkmassan hade snart glömt både honom och hans herre. De flesta togo plats i den varma askan för att hvila ut efter den besvärliga vandringen och hämta krafter till det, som förestod. Ensamt den omständigheten, att hela gatan syntes fylld med människor, ingaf en känsla af trygghet. Barnens gråt tystades och slafvarne vågade ej knota längre, emedan deras husbönder ögonblickligen skulle erhållit hjälp att tukta de motspänstige. Askrägnet fortfor visserligen, men lavastyckena voro mindre, ett uppehåll i eruptionen tycktes hafva inträdt. Strax hördes några skämtsamma infall — de oberäkneliga kompanierna förnekade sig aldrig — en skrattsalva rullade utför gatan och studsade mot stadsmuren och hos mer än en föddes tanken på att vända om hem. En skur stora brännheta vattendroppar, som oväntadt föllo, utplånade dessa tankar, innan de tagit fast form. En kör af jämmerrop och otåliga skrik tonade och några brushufvuden, som genast fingo medhållare, knuffade undan de närmast sittande för att tränga fram till porten och angripa vaktaren.

En lycklig slump gjorde att handgripligheter ej behöfde användas. Från en tvärgata nära termerna arbetade sig ett dussin slafvar, på hvilkas axlar tvänne präktiga bärstolar hvilade, fram och veko af mot porten. Folkmassan gaf villigt plats, då

alla, tack vare de rutiga kantbårderna på slafvarnas kläder, igenkände den kommande som en af stadens båda duumvirer. Ett par handverkare voro till och med nog tjänstaktiga att prygla upp en frigifven, som ej makade sig undan i tid. Närmare porthvalfvet och uti detsamma gick det mycket sakta, men de därstädes samlade stadsborna packade sig intill ena väggen och lämnade fri passage utefter den andra. Portvakten visade sig genast och stack på duumvirens befallning nyckeln i låset. Detta vägrade emellertid att låta sig öppnas och vaktaren mumlade förargad en hel del om stadens fäder, hvilka ansågo det mest för enligt med samhällets bästa att spara in de smärre utgifterna och följaktligen vägrat honom den olja, han för länge sedan begärt i och för låsets vidmakthållande.

Under tiden började man ute på gatan larma och väsnas öfver det nya dröjsmålet. Från sin bärstol uppmanade duumviren de goda medborgarna att lugna sig, men från flera håll ropades det, att ett jättestort lavablock nyss slagit ned i hopen tätt bredvid ett barn. För dem, som befunno sig under det skyddande porthvalfvet, var faran ej stor, medan under bar himmel . . . Duumviren afbröt och bad, att man skulle hålla sig intill väggarna och iakttaga den värdighet, som eljes så fördelaktigt utmärkte stadens inbyggare, men hans ord drunknade i det tilltagande sorlet. Då ingen lyssnade på honom, svepte han in sig i sin toga och sjönk ned på bärstolens dynor.

Ändtligen öppnades porten och slafvarna, som buro bärstolarna, beredde sig att gå vidare. Men knappt hade den på gatan samlade människohopen märkt vägen vara fri, förrän den strömmade in under hvalfvet. De, som redan förut väntade där, sökte bereda plats för stadens högt betrodde styresman, men deras ansträngningar voro fruktlösa, de föstes undan och som de långt ifrån voro ovilliga att fly, brydde de sig ej om att göra motstånd utan läto de påträngande föra sig framåt.

Nästan skrämmd af folkmassans häftighet ropade duumviren namnen på några medborgare, som han kände igen. Ingen hörde honom, liksom gripna af en oförklarlig yrsel störtade människorna förbi, och då annat ej återstod, beslöt han att vänta. Uppsyningsmannen öfver slafvarna frågade vördnadsfullt, ifall man ej tilläts ställa ned bärstolarna på marken. Duumvirens maka, som hört orden, ropade från sin plats i den andra bärstolen, att det skulle ske, emedan de förbiilande flera gånger knuffat slafvarna. Duum-

viren gaf sitt samtycke, han kände stadens invånare och visste, hur oresonliga de voro, när något bringat deras lätttröda sinnen i svallning. Här var intet annat att göra än vänta tills alla hunnit undan.

Lik en flod, som väldiga damluckor häjdat, tills den varit nära att stiga öfver bräddarna, forsade folkhopen förbi de väntande. Allt var ett enda förvirradt sorl, öfver hvilket hesa stöndanen och otåliga rop höjde sig. Ett barn, som tumlat omkull och höll på att trampas ned, skrek genomträngande gällt, medan dess mor rasande kastade sig mot strömmen för att rädda det. Ett par behjärtade män sökte hjälpa henne, men motades åt sidan och veko undan släpande kvinnan med sig. En ofärdig handverkare snafvade strax bredvid och ett dussin människor föllo öfver hans kropp. En stockning uppstod, trängseln blef outhärdlig och bland dem, som häjdats inför det oväntade hindret bröt hastigt ett ofattligt raseri ut. Utan en tanke på den aktning, en hvar måste anses skyldig en bland stadens högste styresmän, kastade sig några män öfver duumvirens bärstol, stälpte och bröto sönder den samt slängde spillrorna åt sidan. Blödande ur flere smärre sår kröp duumviren bort till sin makas bärstol, som lyckligtvis stod i en nisch och sålunda var mindre utsatt för de påträngande. Han var mer vred än rädd och föresatte sig att minnas namnen på några af de skyldige, men han insåg snart, att ingen i hela denna folkmassa var tillräknelig.

I själfva luften kom med ens en vild skräck, som ingen förmådde undgå. Det föreföll, som hade något fruktansvärdt lurat bakom de närmaste sekunderna, en hvar greps plötsligt af aningen om något, hvares möjligen blifvande verklighet var farligare än allt annat förut skedt. Mörkret jämte det sedan minst tolf timmar fallande ask- och stenrägnet, hade slutligen slappat människornas motståndskraft och den en stund tillbakahållna ångesten bröt ånyo ut. Männen brukade hänsynslöst armbågar och knytnäfvar mot den, som ej fort nog skyndade ur vägen, kvinnorna skreko och barnen klamrade sig gråtande fast vid mödrarna, färdiga att bita hvar och en, som ville springa förbi dem. Allas ögon voro onaturligt uppspärade, allas munnar gapade vidöppna och framstötte ohyggliga läten; händer svängdes, fötter trampade hårdt och tungt och liksom gripen af vansinne brusade folkströmmen genom porthvalfvet.

De fallna reste sig och tumlade vidare utan att veta hvad

de gjorde. Som af en rytande orkan sopades allt och alla undan och hvarje särskildt ljud drunknade i den allmänna förbistringen. Men öfver oredan och larmet höjde sig ett fruktansvärdt rytande. Det trängde upp ur jorden, bröt fram genom väggarna, dundrade från luften. Rymden fylldes däraf, marken darrade i konvulsiviska krampryckningar och murarna vaggade. Och midt i detta oerhörda då iakttog de flyende några detaljer, som för alltid etsade sig fast i deras hågkomst. Murbruket mellan sterna lossnade, ett kväfvande dammoln böljade genom porthvalvet, som hotade att störta ned . . . himmel och jord bäfvade . . .

Det oklart anade var verkligt. Lamslagna inför det, som tilldrog sig, hade människorna i ett gifvet ögonblick stannat i underliga och onaturliga ställningar. Rörelser, ämnade att fullbordas, voro liksom afskurna, rösterna voro förstummade. Munnar gapade utan att frambringa ljud, halsar sträcktes fötter lyftades och höllos kvar utan att sättas ned och hufvuden vredos lyssnande, medan alla till det yttersta ansträngde ett enda sinne för att höra, ifall jordstöten skulle upprepas.

Men allt var åter som förut, murarna stodo kvar och marken låg hård och jämn, endast askans envisa rasslande förnams.

En sekund varade den oförklarliga stillheten, sedan störtade de flyende vidare igen, blinda och döfva för allt utom sin rasande skräck. På andra sidan porten famnade natten dem, de sjönko öfver knäna i lös aska, snafvade, reste sig, föllo ånyo, bannade, fingo munnarna fyllda med stoft men sträfvade framåt, förblindade, halfkväfda, jagade af sin gränslösa ångest. Några facklor, hvilkas bärare glömt, att de buro sådana, glimmade svagt, ett par vilsekomna gnistor glänste i askmolnen och slocknade, sorlet och nödopen dogo bort af brist på luft. Men vidare, alltjämt vidare vadade skarorna.

Vid den oförmodade jordstöten hade duumviren mot sin vilja tagit ett par steg och genast dragits in i trängseln. Han stretade emot men lyftades från marken och bars framåt fastklämd mellan sina närmaste grannar. Någon slog honom i nacken med sin knutna hand, bredvid honom tjöt en kvinna meningslösa ord och litet längre bort ropade en annan på sitt barn. Och alla människor denna förbannade port betedde sig på liknande sätt. De vrålade, måttade slag utan att bekymra sig om, hvar de träffade, knuffades och sprungo . . . endast sprungo. Stod någon i vägen sparkades han undan och trampades ned, ifall han ej orkade hålla sig uppe.

Det var ej längre fattiga och rika, herrar eller tjänare, det var en vanvettig hop, i hvilken alla voro utsatta för samma faror och där alla sprungo blindt för att någonstädes . . . hvar som hälst . . . blott icke här . . . söka räddningen. Ingen tänkte på, att något, som kallades hopp fanns, endast skräck och förtviflan bestämde alla handlingar.

Duumviren uppgaf sina gagnlösa försök att göra motstånd och glömde sin plikt att vägleda medborgarna genom sitt föredöme. Han trodde sig med handen vinka ett farväl åt sin maka, men en närstående tog det för en hotelse och slog honom i ansiktet. Han ropade något, han visste icke själf hvad, och började springa som de andra, förtviflan hade gripit honom och omstöcknat hans sinnen. Det var ej längre stadens högsta styresman, det var en vanlig dödlig, hvars gränslösa skräck skänkte oanade krafter och som utnyttjade dem, så länge de räckte.

Framför honom, bredvid och bakom, arbetade män, kvinnor och barn. De sjönko oupphörligt ned i gropar, kröpo upp, tumlade vidare, sjönko igen, jämrade sig, skreko på hjälp, hvilade en stund, flåsade och pustade, gräto, bannade och bådo om hvartannat, anklagade gudarna och bönföllo bevekande om deras hjälp, hasade sig fram på alla fyra, snafvade, knöto händerna mot vulkanen, mot hvarandra samt stapplade flämtande och andlösa vidare. De kraftigaste nådde småningom fram i spetsen, de svagare blefvo efter. Ingen tänkte på en annan, kärlek och vänskap funnos ej längre och familjebanden voro lösta.

Utdragen till en lång rad bökade sig människohopen genom de stela sandvågorna. De främsta banade sig väg för de, som följde bakom, och utan afsikt gjorde de flykten lättare för de mindre kraftiga, då de trampade till den lösa grunden.

I timmar ströfvade skarorna vidare och plöjde sig fram under gråt, tandagnisslan och vända. Likt skumstänk, dem en flod slungar upp på stränderna, spillde de en uttröttad åldring eller ett barn efter sig, men de flesta höllo ut. Skräcken domnade bort, då ingenting annat än det, hvarvid alla redan voro vana, hände. Nödopen upphörde och hoppet, som sällan dör, lifvade åter modet, när deras förtviflan ej längre gaf styrka. Efter hand blef det nästan fullständigt tyst och endast hesa stönanden förådde, att människor rörde sig inne i mörkret. De, som ej orkade hålla jämna steg med de öfrige, väglededes af ljud från framför varande och kröpo eller rullade, när de ej längre för-

mådde gå. Några få råkade vilse, drucknade och kväfdes i stoftböljorna, några utmattade sjuklingar kastade sig ned och blefvo begrafna under det mjuka täcket, men de öfriga vältrade vidare, halfkväfda, förblindade utan tankar eller vilja, vidare och vidare.

Plötsligt tyckte sig de främre höra ett mångstämmigt skri skalla genom mörkret. Människorna, som plumsade omkring inne i ask- och stenragnet, ansträngde sina öron för att finna orsaken därtill. En stund stod hvarje hjärta stilla, men så tyckte de sig äfven urskilja lysande punkter, hvilka glimmade och försvunno eller beskrefvo korta bågar långt borta. Ett ögonblick kom ångestsvetten kläderna att klibba vid deras kroppar och bäfvande frågade de: hvad är det för en ny fara, som hotar? Omedelbart därefter förstodo de, att de befunno sig nära gränsen för denna öfversvämning af aska, sand och sten och att det var andra människor, som svängde facklor och ropade framför dem. Att räddningen fanns så nära mångdubblade de uttömda krafterna och uppgifvande vilda jubelskrin störtade de förbi de sista hindren.

De märkte knappt att fötterna beträdde fast mark och att askregnet endast ibland svepte sin varma slöja kring dem. Men småningom begrepo alla, att faran för denna gång var öfverstånden. Då gräto och skrattade de, ropade osammanhängande meningar, tryckte framräckta händer och mottogo lyckönskningar.

Det var män från Stabiæ och deras gamla ovänner från Nuceria Alfaterna som mött. Inför denna oerhörda katastrof försvann all afund mellan de närbelägna städernas inbyggare och endast besjälade af önskan att bistå och lindra, hade dessa trots askregnet trängt ända hit. Och de gjorde än mer, de vågade sig långt in däri, svängde sina facklor och ropade för att vägleda; de tröstade och hjälpte, stödde och buro.

Oupphörligt arbetade sig nya hopar ut ur virrvarret och farnorna. Män och kvinnor sågo sig omkring med förvirrade blickar, så steg det halft vansinniga skrattet från deras läppar eller störtade tårarna ur ögonen. Ännu saknade de förmåga att fatta sin lycka i hela dess omfång och hufvudyra sprungo de, som ägde styrka därtill, af och an, medan andra flämtande lade sig på marken och slöto ögonen. Snart lugnade de sig dock och började söka dem, från hvilka de blifvit skilda — och så stor var gudarnas nåd, att endast några tiotal människor af alla dessa icke igenfunnos.

Ända till morgonen strömmade enstaka individer eller hela skaror ut ur askstoden. Alla mottogos på samma sätt och fördes

till grannstäderna, där man, sedan de första farhågorna, att katastrofens verkningar skulle nå ända dit, öfvervunnits, drog försorg om de olycklige. Men glädjen blef ej långvarig, då de räddade erinrade sig, att nära nog hälften af Pompejis befolkning fanns kvar därinne i kaos. Bakom dem fortfor stenregnet med oförminskad häftighet och midt inne i detsamma bidade anförvanter och vänner. Hälften af stadens invånare var räddad, men den andra hälften? —

Det var alldeles tyst i Stabianska portens hvalf. Ett barnlik låg bland spillrorna efter ett par sönderbrutna bärstolar, en tappad sandal och några trasor skröpade på körbanan och en rykande fackla kolade ännu under askan, som luftdraget sopade framför sig. De sista flyktingarna hade försvunnit i mörkret och stenregnet och några nya visade sig ej.

Stadens halfva befolkning hade undkommit, men minst 15,000 kanske 20,000 människor dröjde ännu inom dess murar. Sedan de försiktiga och de rädda dragit bort, blef det öfverallt jämförelsevis lugnt, förutsatt att detta ord kan användas, när pimpsten, aska och sand meterdjupt betäcker gator, gårdar och hustak och nya massor utan uppehåll störta ned från himlen.

Den tid, då dagbräckningen skulle inträda, var redan öfverskriden, men det oaktadt ljusnade det icke. Samma täta mörker höljde fortfarande staden, och askregnet tycktes ej vilja upphöra. Till gudarne sändes brinnande böner och ehuru otron gripit omkring sig så, att knappt någon trodde på de odödliges tillvaro, åstadkommo de oerhörda händelser, en hvar nu bevitnat, att till och med tviflarne anropade högre makter. Någon jordstöt hade ej sedan midnatt skakat marken och hoppet gjorde bönerna brinnande och mera innerliga. Och se, det underbara inträffade verkligen, att askregnet fram på morgonen märkbart aftog. Strax blef det också något ljusare. Först trängde en blekgrå, liksom skälfvande dager in och blandade sig med mörkret, som sakta men säkert föstes undan däraf. Föremålen urskildes utan större svårighet och ett par timmar senare kunde man se tvärs öfver en gata.

Mer behöfde dessa lättörda campanier icke för att blifva säkra. De bedjande afbröto sina böner och de ångestfulla glömde sin rädsla. I stället företogo sig en del familjefäder att undersöka sin närmaste omgifning för att däraf sluta sig till hela stadens nuvarande utseende. Hvad de sågo var ej glädjande. Går-

dar såväl som gator och torg voro till fyra, fem fots höjd täckta med massor af pimpsten och aska och taken sviktade på flera ställen märkbart under tyngden. Många gjorde en hastig beräkning öfver de kostnader sandhögarnas undanskaffande skulle förorsaka staden och det var inga blida blickar, som därvid riktades mot Vesuvius.

Under tiden ljusnade det alltjämt. Askregnet fortfor visserligen ännu men långt ifrån så tätt som förut och var ej längre blandadt med pimpstensstycken. Allt ofvan och omkring Pompeji var stoft, fint som mjöl och fyllande hela rymden. Stadens invånare vågade pröfva, ifall de glömt bort att småle, och när de väl börjat därmed skrattade de snart. På många ställen roade sig män och kvinnor med att försöka, hur det kändes att gå i den ännu varma askmörjan och de erhöilo en fullt riktig föreställning om svårigheterna därvid. Andra lockades af deras föredöme och inom kort prisade man allmänt den klokhet, som afhällit från deltagande i nattens hufvudlösa flykt.

Några svaga jordstötter och ett varnande dån från vulkanen tystade glädjeyttringarna för en stund, men man ville ej tro annat än att faran denna gång var förbi, och nästan trotsigt, riktades blickarna mot Vesuvius. När ingenting mer hördes på en stund, satte man sig i förbindelse med grannar och bekanta och den enes tillförsikt ökade den andres. Men äfven nedslående upptäckter gjordes. Från hus, som ägarne öfvergifvit, hörde närboende misstänkta ljud och vid närmare undersökning upptäcktes, att okända brutit sig in och plundrade. Förrymda slafvar och banditer, hvilka eljest hållit sig gömda i stadens utkanter, drogo i mindre flockar utefter gatorna och genomletade här och hvar de tomma bostäderna. De förenade sig till hela band, starka nog att trotsa både stadsvakten och de laglydiga medborgarne. Hemska berättelser om mord och stölder började spridas från kvarter till kvarter och grumlade glädjen. Det påstods, att Mancius Annæus, en för sin grymhet känd slafägare, blifvit ihjälslagen samt att flera hus nära termerna fullständigt utplundrats. Borgarna skakade sina hufvuden och lagade, att de hade ett vapen till hands. De flesta tröstade sig dock med, att en dylik olycka ej nödvändigt behöfde drabba dem. Dessutom var det klart, att nattens fövirring skulle fresta till brott; när ordning snart åter härskade, skulle allt blifva annorlunda.

Timmarna skredo och middagen nalkades utan att någon förändring hvarken till det bättre eller sämre inträdde.

Klockan ett började det oväntadt blifva ljusare och då man sökte orsaken till denna nya dag, befanns, att en väldig lavaström brutit sig väg utför Vesuvius och rann mot hafvet. Så snart man öfvertygat sig, att den ej hotade Pompeji utan troligen skulle flyta förbi på behörigt afstånd, försvann skräcken, som en stund hotat att förlama alla, och medan man beklagade inbyggarna i Herculanium och landtgårdarna däromkring, beredde man sig att iakttaga det intressanta skådespelet.

I vågor, hvilka trögt vred sig om hvarandra och utstrålade en oerhörd hetta, flöt eldströmmen utför sluttningen. Fördjupningar och gropar fylldes, medan smärre bäckar sökte sig väg genom remnor och utefter vägar, fräsande, bubblande och stänkande sitt brännande skum åt sidorna. Från Pompejis tak såg man, hur landtgårdar och byggningar sjönko i den glödande floden, slukades och försvunno på en sekund. Vulkanens topp var en enda glänsande kaskad, öfver hvars mot väster vettande kant oupphörligt nya lavamassor utspyddes. I en mjuk båge höjde sig eldflo den ur kratern, blänkte som smältande guld mot askmolnens sotiga bakgrund och kastade ett bjärt sken rundt omkring.

Människorna i Pompeji bleknade, när de betänkte, hur lätt lavaströmmen kunnat taga vägen söderut. Det gafs ingenting, som förmådde häjda den, stenmurar vräkte den omkull, bäckar och kanaler torkade den ut, allt som kom i dess närhet brändes ögonblickligen till stoft. Det var en snabb och obeveklig förintelse, som rusade ned för berget och . . . och kände de efter, var luften betydligt varmare än förut. Svetten rann öfver hvarje ansikte, kläderna voro våta däraf och en gnagande rädsla klämde bröstet som med järntyngder.

Glädjen, den kortvariga glädjen, som ett bedrägligt hopp narrat på dem, var med ens bytt i ångest och samma tecken, som nyss förut ansetts fördelaktiga, blefvo nu hotande. Askmolnet ofvanför hängde alltjämt kvar och skymde bort himlen och att inga stenar föllo, hvad var det annat än en uppmaning att begagna tiden till flykt? Men litet hvar hade nyligen pröfvat, hvilka svårigheter det mötte att komma fram på gatorna och man vägrade länge skälen för och emot, innan man beslöt sig att göra ett sista försök. Några, som hört de föraktade kristianerna omtalas, berättade att denna sekt förutsagt världens undergång genom eld. Andra skreko retade, att detta var vansinnigt prat samt

att kristianernas anhängare ännu icke besmittat Pompeji med sin närvaro. En del skakade sina hufvuden och menade, att man ej skulle förakta spådomar, men de flesta ropade, att alltsammans var munväder. Med vanlig campanisk lättretlighet började man tvista från taken och med äkta campanisk sorglöshet bestämde man sig slutligen för att vänta och se tiden an.

Sanduren blefvo tomma och vändes, eftermiddagen närmade sig. Vid den genom Herculumporten ledande vägen uppstod strax före skymningen buller och larm. Ett par tusen människor strömmade oväntadt in därigenom och arbetade sig uppför Salustiusgatan. Somliga veko af uppåt Mercuriusgränden och de funno till sin outsägliga förundran, att ett delvis ytterst tunnt asklager täckte Fauns- och Labyrintgränderna. En egendomlig slump hade åstadkommit, att några kvarter tills vidare skonats undan den allmänna förödelsen. Men längre inåt staden lågo hela berg af lös sand och på ett par ställen hade taken störtat in, lyckligtvis endast i redan utrymda hus. Resten af skarorna fortsatte genom Fortunagatan eller vadade fram till Forum, hvarifrån de i smärre grupper spredo sig för att nå Stabianska porten, utanför hvilken alla hoppades att finna en någorlunda säker fristad, enär den var mest aflägsen från Vesuvius.

De nykomna voro från Herculenum eller de landtgårdar, som lågo mellan denna stad och Pompeji. Vilda af fasa skreko de öfverallt ut, hur en jättelik lavavåg plötsligt kastat sig mot deras stad och hotat att dränka allt i sin heta famn, bränna upp bostäderna samt kväfva hvarje lefvande varelse. Bakom de flyende hade den rytande kastat sig i hafvet, som försvunnit och förvandlats till varma vattenångor. Inför denna gigantiska strid mellan två fientliga element hade en hvar tagit till flykten. En enda önskan behärskade alla: att nå så långt bort som möjligt från staden, som begrofs i heta eldvågor. De vadade i askan, skuro sönder sig på pimpstensbitarnas hvassa kanter, skreko sina förvirrade berättelser åt alla, som ville höra, klagade öfver oerhörda förluster, begräto anförvandter, om hvilkas öde de voro okunniga, sträckte händerna mot höjden och anropade gudarna om nåd och förbarmande. Det var ett böljande, ofattligt hvimmel af halfnakna, nedsölade kroppar, hvilka på en stund drogo förbi under våldsamma ansträngningar, och en korus af gälla röster, som ekade mellan husväggarna.

Med bleka anleten lyssnade Pompejis invånare vid portspringor eller fönstergluggar. De insågo, att ett beslut måste fattas och att något ovilkorligen borde företagas. Alla dessa otroliga scener, för hvilka deras stad sedan tjugufyra timmar varit skådeplatsen, hade skrämt dem och väckt tankar, hvilka eljest skulle varit dem främmande. Trots allt dröjde de dock. Det var, som om en förbannelse hvilat öfver den eljest solljusa staden och afhållit dess inbyggare från att tro sina ögons vittnesbörd.

De sista flyktingarna hade rusat genom Herculaniumporten och försvunnit inåt gatorna. Vaktsoldaten utanför hvalfvet, en gammal veteran, stod ensam kvar, halfvägs upp på låren begrafven i sanden och stirrade rätt fram. Hans stela drag uttryckte ingenting, orörlig som en bildstod stannade han på sin post med händerna hårdt slutna kring spjutets skaft. Den järnhårda disciplin, som sedan århundraden gjort Romas krigare oöfvervinneliga, förbjöd hvarje tanke på att lämna platsen utan tillåtelse, han var befalld att stå just där och han gjorde det, fastän han anade, att man glömt honom.

Genom ask- och stenlagren inne på gatorna, arbetade sig de sista flyktingarna. Skräcken, som lurat öfverallt, följde efter dem och då det åter blifvit jämförelsevis lugnt, tassade den fram ur vinklar och vrår och lade sig blytung öfver de kvarvarande. När Pompejis invånare sett sina landsmäns tårar, hade äfven deras egna börjat rinna, de hade instämt i flyktingarnas klagoskrin och vridit sina händer som de, de hade ropat frågor om släktingar och gästvännor samt mottagit otydliga svar, hvilka missförståtts. Så snart de nu ej längre sågo några människor ströfva utefter gatorna, skrämdes de af den hastigt inträdande tystnaden lika mycket som af bullret nyss förut.

Grannstadens, som det tycktes fullständiga förstöring, väckte också nya farhågor hos dem. De riktade spörjande sina blickar mot askmolnet ofvanför, betraktade sandlagren på gator och gårdar och skakade sina hufvuden. Den enda slutsats alla drogo blef, att flykt skulle vara lika farlig som kvardröjande. Hade en ledare uppträdt och ropat, att alla borde söka rädda sig, skulle ingen tvekat att öfvergifva hemmet. Men ledaren kom icke och därför väntade alla, väntade alltjämt, fastän skymningen ånyo bredde sig öfver staden och askregnet åter tätnade. Det var något oförklarligt, som band alla dessa viljor och hindrade människorna att tänka. Deras fruktan hade efter hand värkt bort,

äfven skräcken domnade småningom och många bäddade åt sig i askhögarna för att sofva ut.

En timme gick och en ny började. Det var fullständigt mörkt igen och aska uppblandad med stora pimpstensstycken prasslade ånyo mot murytorna. Förlamade af trötthet, hunger, törst och sömnbehof sutto eller lågo närmare 20,000 människor och bidade, under det ask- och stenregnet oafarutet flödade kring dem.

Plötsligt väcktes de slumrande, medan de ännu vakna sprungo upp och undrande stirrade ut i mörkret. En jordstöt hade kommit husväggarna att vackla. Nästa sekund fyllde ett bedöfvande dån hela rymden. Det var, som hade alla jordens vilddjur samlats på en fläck och börjat ryta med sina lungors fulla styrka och deras läten väckte till lif hvarje monster sedan världens framträdande ur kaos. Från marken och luften trängde vilda vrålanden, stegrades till något ofattligt och växte till ett fantastiskt, meningslöst buller, i hvilket en rad häftiga åskskrällar förnummos, som lekande barns handklappningar Öfvermåttet af ljud, som på en gång och från alla håll vräktes ned genom rymden öfver eller steg upp ur djupet under den dömda staden, gjorde att människosinnen ej förmådde fatta det oerhörda, som tilldrog sig. Det samtidiga och oväntade hopandet af fador förtog den verkan, hvar och en särskild bland dessa företeelser skulle åstadkommit. Slöa, nästan likgiltiga böjde sig de trötta och uthungrade människorna under det, inför hvars storlek och omfång deras trefvande och vilsegångna tankar stannat.

Jordstöterna upprepades, marken gungade och en mängd hus störtade in, men i bullret, som tonade och röt, föreföll ljudet däraf svagt som mjukt tygs prasslande. På en gång föll ett fotstjockt lager af sand, sten och aska, det var, som om en ny jord störtat ned på den gamla. Förblindade, häpna, ur stånd att fatta hvad som skedde, sutto människorna fortfarande lika orörliga.

Jordstöterna minskades i styrka, öfvergingo till konvulsiviska krampryckningar och upphörde alldeles efter en tid, hvars längd ingen sökte bedöma. Det tände genast det slocknade hoppet, ty numera begärde man blott, att det allra förfärligaste ej skulle inträffa. Marken skalf dock ännu i en jämn oafbruten darrning, som om underjordiska krafter arbetat djupt under staden, och asklagren ökades öfverallt svindlande snabbt i höjd.

Ändtligen sansade sig Pompejis olyckliga invånare. De be-

grepo, hur försumliga de varit och skydade att taga igen den förlorade tiden, Själfbevensdriften tvingade hjärnorna att tänka och när de väl börjat därmed voro hunger och trötthet snart glömda.

Öfverallt började man skotta undan sanden och askan för att kunna öppna portarna och där det ej lyckades, höggs trävirket sönder. På många ställen gaf man sig icke ens tid till detta utan hissade från taken ned kvinnor och barn på gatorna, hvarefter männen, familjefäder, äldre söner eller bröder och slafvar hoppade efter. Denna gång stannade knappt någon kvar. En enda vild, oresonlig önskan behärskade alla, till och med sjuklingar lämnade sina bäddar och kröpo ut i askmörjan. Ingen hade gifvit signal till denna sista flykt, afsedd att fullständigt utrymma staden och ingen tvekade längre att begifva sig åstad. Men nu väntade ingen på grannar eller fränder, nu stormade alla ut och arbetade sig fram genom sandvågorna, bland hvilka fötterna förgäfves sökte fäste.

Förvirringen och oredan blef strax allmän. Grupper, som i mörkret tagit miste om vägen, möttes i gathörn eller trånga passager, knuffades och trängdes, öfveröste hvarandra med okvädingsord och hotade, när ingen ville vika åt sidan, med knifvar eller störrar, under det sand och aska rasslade ned kring dem. Gälla nödrop hördes från alla håll, barn gräto, kvinnor bönföllo om hjälp och män smögo skuldmedvetna undan, såvida de ej svarade med hänskratt eller slag.

Flykten upplöste sig i ett ursinnigt tummel, där egenskaper, som ingen velat kännas vid, blottades. Makar öfvergåfvo fejt hvarandra, mödrar släppte sina späda barn och hasade undan, hållande för öronen, så att de ej skulle höra de smås jämmer, söner lämnade ålderstigna fäder och slafvar hämnade skoningslöst inbillade eller verkliga oförrätter. Galdenärer, som oförmodadt råkade sina fordringsägare, dödade dem, och förbrytare plundrade öppet den första bästa, som kom i deras väg, utan att förbiskyndande ens sågo åt sidan, mycket mindre tänkte på att hjälpa de öfverfallna.

Kring allt detta svepte ett ogenomträngligt mörker sin täta slöja. Stundom trängde dock ett irrande, blodrödt sken, hvilket åt de anleten, som belystes däraf, gaf någonting spöklikt, genom askmolnens förhänge. Människorna stelnade med ens och stannade, stirrade mot nordost och väntade, dock utan bäfvan, endast

med förslappad, utnött resignation, att någon ny olycka, lika oberäknelig som alla föregående, skulle drabba dem. De tyckte, att vulkanens topp vaggade och böjde sig lik ett träd i storm, när sot och stoft för ett ögonblick refs undan därifrån och det blef möjligt att urskilja något. Och samtidigt med lavaströmmen, som fortfarande vältrade mot hafvet, störtade oerhörda massor af slagg, sand och pimpsten ur kratern, men endast för att falla ned öfver Pompeji. Marken darrade alltjämt och ett ljud, liknande det, då ett bål antändes och flammar upp, fastän mångdubbelt starkare och mer ihållande, trängde fram från alla håll. En förtärande jätteeld brann i jordens inre och dess lågor bearbetade skorpan, som skilde dem från fria luften. Men de mötte motstånd och när de ej lyckades tränga ut annorstädes, rusade de vrålände och tjutande upp genom kratern, släpande fabelaktiga kvantiteter af till aska förvandlad jord med sig. De brände sönder, slet loss och föste undan. Som om en stormning planlagts mot himlen stego massorna i höjden, vräktes åt sidan af den nordliga vinden och föllo tillbaka på jorden igen. Af gudarna lämnadt åt sitt öde låg Pompeji på en vacklande grund, ett värlöst rof för fientliga och öfvernaturliga makter, hvilka vände sitt otyglade raseri mot den eljest leende och solljusa staden.

Numera föreföll det, som hade de krafter, hvilka släppts lösa i jordens innandömen, tröttnat vid den lek, de hittills bedrivit och föresatt sig att göra ett hastigt slut på allt hvad de förmådde nå. Bullret från vulkanen stegrades till något ofattligt och sinnesförvirrande, lavan frustade upp i en mäktig blodvåg och aska, sten, slam och slagg vräktes ut, som om jordklotet på en gång önskat tömma ur sitt inre, hvad det hopat och gömt däri sedan årtusenden.

Inför dessa tilldragelser sveko människosinnen och vägrade att göra tjänst. Öron hörde icke och ögon sågo ej, tankar blefvo till en grumlig röra och huden var känslolös för sår och brännskador. Allt nystades ihop till något, omöjligt att reda, endast själfbevarensedriften uppehöll de famlande kryp, som till hälften nedsjunkna i askan spille sina sista krafter på planlösa försök att undgå farorna.

Tumultet och virrvarret på gatorna ökades. Men i stället för att hålla ihop och åtminstone ibland bistå hvarandra, handlade alla som under ingifvelse af oförklarliga känslor. Hvarje

mötande mottogs som fiende och hvarje litet hinder blef något oerhördt. Allt var en härfva af plötsligt uppflammande raseri, i sina yttringar hufvudlöst hat eller till sina följder oberäkneliga handlingar. Ogärningar begingos och voro glömda i och med det samma de fullbordats, och visade någon prof på godhet eller människokärlek, skedde det, som om den gode eller rättsinnige ej vetat, hvad han företagit sig.

Den enda ledtråden ut ur den labyrint, omhvälfningen rundt omkring och virrvarret inom människorna bildade, räckte själfbevarelsedriften. Efter hand inträdde så mycket ordning, förhållandena medgäfvos, och därigenom underlättades någorlunda flyktingarnes bemödanden. Flertalet tog återigen vägen genom Stabianska gatan och arbetade sig mot den från Vesuvius längst bort belägna porten. På nytt glimmade facklor och som förut bundos kuddar eller dubbelvikta tygstycken öfver hufvudena. Emedan många begäfvos sig åt detta håll följde andra efter och ömsom sjunkande djupt ned i askan och pimpstenslagren, ömsom krypande framåt vältrade 10,000 människor i samma riktning. Porthvalfvet slukade dem och släppte igenom de hopgyttrade skarorna. Som ur en outtömlig behållare strömmade nya nedsotade och klagande människoklungor in däri och hasade vidare för att om och om igen börja sin uppsplitande kamp för en räddning, på hvars möjlighet de flesta förlorat tron, men som de trots allt ej vågade släppa ur sikte.

Äfven åt andra portar trängde smärre skaror, hufvudsakligen beroende på, hvar flyktingarnas bostäder lågo. Allas gemensamma önskan var att så fort ske kunde hinna ut ur staden och sedan nå långt bort ifrån den.

Men de svårigheter, som nu mötte, voro flera och större än förut. Ask- och stenlagren hade blifvit djupare och med endast korta mellantider slogo nya massor ned. Vadandet i den mjuka sörjan, som gled undan och beröfvade de gående fotfästet, var tröttsammare. Oupphörligt halkade eller snafvade några, dragande närstående med sig i fallet och hindrande sådana, som kommo efter. Själfbevarelsedriften, den enda känsla, som ledde de olyckliga, tvingade dem slutligen att inse, hur farligt det var, att låta vreden förleda sig till oöfverlagda handlingar, hvilka kunnat skada dem själfva lika mycket som andra. Med hårdt hopbitna tänder, ögon, som mörkret förblindat och de böljande stoftmolnen murat igen samt tilltäppta andningsorgan kämpade skarorna sig fram.

Stannade någon, dröjde de efterföljande undergifvet, endast bemödande sig att icke tänka, ty alla hade insett, hvilka farliga fiender de egna tankarna voro. Rörelserna blefvo mekaniska och själlösa och likt stora hjordar af något slags förut ej sedda varelser bökade skarorna sig vidare.

Vulkanen utspydde fortfarande samma ofantliga massor. Långt inne i jorden företogs en rengörning för århundraden och lager af flere tums tjocklek följde hvarandra så tätt, att mellanrum ej tycktes finnas. Sand och aska rasslade öfverallt och stora stenar träffade ständigt människorna, sargade de obetäckta kroppsdelarne, slogo blåmärken i de skyddade. Ingen brydde sig om något, som blifvit vanligt genom att upprepas och ingen tänkte på, att hvarje por smetades igen eller att stoftet kväfvande trängde in i näsa och mun. Dessa många tusen sinnen voro förvirrade af skräckscenerna, men kropparna rörde sig i den en gång inslagna riktningen genom askan, som omgaf dem på alla sidor.

När återskenet från vulkanen upplyste nejden, syntes långa rader af varelser, som mödosamt och flåsande kröpo upp ur gropar, försvunno i andra dylika, ånyo kröpo upp, släpade sig vidare och vidare på sin tröstlösa och enformiga färd. Så långt ett öga nådde i den osäkra belysningen låg utanför staden den ena stelnade vägen bakom den andra. Trädgårdarna med sina rosenhäckar och grönsakssängar voro försvunna, det fanns endast denna underliga, svartbruna slätt, hvars vågkammar upptill glänste mattröda, när det irrande skenet från eldstoden ofvan Vesuvius trängde genom stoftfloret. Och öfver dem släpade sig lika underliga och svartbruna väsen på två eller fyra fötter. Så fort de plumsat öfver en vågkam, mötte en ny och fastän de trott sina sista krafter uttömda, återstod alltid tillräckligt för att hasa upp för nästa.

Dessa själlösa bemödanden, dessa tanketomma rörelser medförde verkligen räddningen. Liksom tusentals flyktingar förut nått gränserna för öfversvämningen ofvanifrån, hunno andra tusenden slutligen områden, där faror ej lurade och fador ej härskade. De räddade fattade ingenting, ägde ej förmåga att bedöma, hvad de genomgått, de stirrade själsfrånvarande kring sig, gräto eller brusto i gälla skratt och läto bortföra sig.

Men inne i staden funnos ännu några tusen människor. Det var sjuklingar, hvilka ej orkade släpa sig vidare och för den skull med stoisk kallblodighet eller hädande känslolösa gudar drogo

mantelflikar öfver sina hufvuden och lade sig ned för att invänta döden. Det var också kvinnor, hvilkas krafter ej voro tillräckliga för den svåra vandringen genom sand- och askböljorna. Snyftande kröpo de ihop vid ett gathörn eller intill en vägg och slöto ögonen, som hade de därigenom trott sig kunna undslippa det oundvikliga. Det var äfven barn, som i den första trängseln skilts från sina mödrar och nu kröpo omkring utan att förstå sin farliga belägenhet. Några vilsekomna hundar hasade sig vädrande från den ena till den andra af dessa öfvergifna och stannade ibland för att utstöta ett klagande tjut. I sitt stall skriade en instängd åsna och en hel karavan råttor, som jagats ut ur kloakerna, klättrade uppför en lutande mur, bakom hvilken de försvunno.

Bland dessa rester, som den sista stora flykten lämnat efter sig, ströfvade dystra gestalter af och an. Det var brottslingar, som ostörda hoppades få stjäla och plundra och som trotsade farorna. De döko oförmodadt upp än här, än där i de rikare kvarteren, undersökte husen och smögo lurande genom gatorna. Förrymda slafvar slöto sig till dem och hela band, som systematiskt letade efter dyrbarheter, lätta nog att medföra, bildades.

Öfver alltsammans låg nattmörkret likt ett stort bårtäcke, genom hvilket stundom det blodröda skenet flammade. Så dog det bort igen och endast askans rasslande och stenarnas fallande förnams, någon enstaka gång stördt af hesa rytanden ur jordens inre.

Ännu släpade sig några spridda hopar, som af en eller annan orsak blifvit fördröjda, genom gatorna. Modiga män, som fått tid att sansa sig, fiskade upp ett par halft begrafna barn ur sanden och buro dem med sig, några kvinnor slöto sig till hvarandra och hämtade mod af att ej längre vara ensamma. Skärande sönder händer och knän på de hvassa pimpstensbitarna anträdde de sin vandring utan att fråga, hvart de styrde kosan. Den hemska ödsligheten, som efter hand inträdt, skrämde till och med tjufvarna, hvilka trotsat vulkanens åskor och stenregnets faror. Sviktande under sina bördor trefvade de sig fram och gledo in i mörkret utanför stadsmurarna.

Liksom nöjd med hvad den åstadkommit, tycktes vulkanen vilja hvila sig. Bullret i dess inre aftog, marken skalf ej längre och askregnet minskades för en stund. De sista små flockarna arbetade sig fram till närmaste stadsport och trängde vidare genom askvägarna utanför densamma. Vid vägen åt Herculanium stod

vaktsoldaten till armhålorna nedsjunken i äfjan. Veteranen hade slutit ögonen, han väntade. Från Forum ljödo nödrop liksom ur jorden. Det var fångarna i det bredvid stadens bekvämlighetsinrättning belägna fängelset, hvilka blifvit glömda och nu fastlänkade vid väggarna långsamt kväfdes utan att kunna göra något för sin räddning.

Skarorna flydde åt alla håll. Bakom dem hördes emellanåt några klagande skrin, en trotsig förbannelse eller ett stönande, som smärta och hopplöshet aftvingade en olycklig. Utefter alla vägar som ledde eller antogos leda från staden, vadade enstaka individer. Hvad som förut upprepats med tusentals andra, skedde om igen med dem: de kröpo, klefvo, bökade och halkade framåt i den en gång inslagna riktningen. Här och hvar stupade en dödstrött stackare, gräfdde tigande ned sig i askan och blef liggande för att aldrig mer resa sig.

Det underjordiska dånet domnade sömnigt för en stund, endast ask- och stenregnets irriterande rassel blef kvar. Så steg efter en halftimmes hvila ånyo ett vildt, tusenstämmigt djuriskt rytande ur vulkanen. Askregnet föll några minuter tätare än någonsin, stenarna blefvo större och tyngre, men eldskenet, som förut beledsagat hvarje utbrott syntes ej denna gång. I stället slocknade de sista flammorna fräsande och motvilligt, medan hvita vattenångor bolmade upp ur kratern. Därmed följde den sista hemsökelsen. Kokande vatten sprutade fram, där elden nyss larmat och hväst. I en väldig pelare steg det mot himlen, spreds och fördes af vinden, som ihärdigt blåste från norr, in öfver det redan begrafna Pompeji. I stora droppar eller klunkar slog det ned och förvandlade askan till en seg, klibbig gyttja.

Människorna i staden, ett par tusental förtviflade, instängda, kvarglömda, åt undergången vigda stackare väcktes ur sin dåsiga apati. Stänken träffade deras kroppar som svidande bett och tvingade dem att tömma sina sista krafter på famlande försök efter en räddning, som de aldrig skulle nå. Rundt omkring plaskade det heta regnet, spolade murytor och tak, tryckte ned hvarje lefvande i äfjan och hindrade honom eller henne att röra sig. Becksvart och ogenomträngligt dolde mörkret allt. De olyckliga trefvade sig fram däri, stötte mot kanter och utsprång, förlorade hvarje begrepp om väderstrecken men vältrade likväl vidare. Ibland trodde de sig se facklor glimma på afstånd och arbetade sig ditåt men endast för att finna, att de misstagit sig. Under

krampaktiga bemödanden, som alltid visade sig fruktlösa, harsade de ytterligare några steg och sjönko slutligen ihop flämtande af öfveransträngning. De förstodo ingenting af det, som tilldrog sig, anade blott, att allt var förgäfvets och kröpo likväl vidare, kröpo . . . vadade . . . föllo . . . reste sig och föllo igen.

Obekanta träffades och i glädjen öfver att ej vara ensamma längre — den enda, fattiga glädje, som skänktes dem — tryckte de sig intill hvarandra och bådo tyst, att slutet skulle komma snabbt och fullständigt. Barn slöto sig till kvinnor, som de ej kände och slumrade in i deras armar. Sjuklingar gräfdes frivilligt ned sig i askan för att fortare kväfvast och plundrare, dem snikenheten förledt att roffa åt sig för stora bördor, stupade under dem.

Några få, hos hvilka driften att lefva ännu ej slocknat, irrade alltjämt utåt gatorna. Ibland trampade de på något, som rörde sig i hemska sprittningar under dem, och när de förstätt, att en människa låg här nedsjunken i askan, flydde de hufvudstupa. Men några steg längre bort nitades ett par onaturligt starka händer kring deras fotleder och skräckslagna kastade de sig ned för att ej mer fortsätta denna gagnlösa vandring.

Klagoropen hade upphört att ljuda och de sista jämmer-skriken voro tystade. Mörkret och förödelsen härskade ensamma, men som om allt det skedda ej varit nog, började också gytta och slam från hafsbotten flöda öfver staden. Rägnet slutade och en stund slogo våta, sammanknådade lerklumpar ned. Det smackade och plaskade i vattenpussarna, som bildats och ännu icke hunnit rinna undan, det stänkte och bubblade.

Så steg ett nytt vrålande ur vulkanen, några flammor klöfvo oväntadt luften, förvandlade vattenmassorna till hvit ånga och brände leran till aska. Långt inne i jorden utkämpades en fruktansvärd strid mellan vattnet, som genom en remna i botten under hafvet trängt in, och elden, som fortfarande brann där nere. Marken bäfvade på en milsvid omkrets, lufthvalfvet skalf och elden segrade för några timmar. Smältande lava rann åter öfver kraterns kant, aska och pimpsten slungades ånyo ut i rymden. Och vinden, som ständigt blåste från samma håll, förde allt mot den fläck, där Pompeji hvilade under svartbruna sandmängder.

Det röda, osäkra skenet belyste på nytt stundtals den rådande förödelsen. Några murar stucko upp ur askhafvet, ett par

pelare till ett tempel, hvars tak störtat in, höjde sig ännu, men det var endast en fråga om timmar, när allt skulle vara begravet. Stället, hvarest Campaniens rikaste stad låg var ett enda stort askberg, där hvarje liten grop noggrannt fylldes igen, hvarje fördjupning bringades i höjd med sina kanter och allt nivellerades, så att ytan snart skulle ligga jämn, nästan glatt. Ifall någon varit tillstädes för att se, hade han måhända kunnat urskilja, hur smärre, i de flesta fall långsträckta upphöjningar funnos på ett par ställen. Stundom rörde sig dessa enstaka kullar, som om något eller någon under asklagret trefvat och famlat, en hand med stelt utspärrade fingrar sträcktes upp därur, en fot pröfvade några osäkra, meningslösa rörelser och föll åter ned. Ett sista planlöst försök var gjordt, en sprittning hade kommit en döende att ändra ställning, eljes var där ingenting att skåda.

Ett askmoln, mäktigare och tyngre än alla föregående skymde bort det röda skenet och allt dränktes i mörker. Det prasslade och smattrade, suckade och susade och det eviga rågnen fortfor. Timmarna skredo och detsamma upprepades. Aska, sten och sand föll alltjämt, de murar, som hittills höjt sig ofvan de olika lagrens yta, sjönko sakta men säkert, allt försvann i det torra hafvet. Pompeji fanns ej mer.

Åter stego hvita ångor ur kratern och efter dem följde hett vatten i stora droppar. Marken darrade, berget vacklade och det underjordiska bullret fyllde näjden med sin tordönsstämma. Kampen mellan eld och vatten fördes på lif och död långt inne och djupt nere, men den begrafna stadens murar stodo säkert inpackade i äfjan, de rämnade icke ens. Vattnets andra stormning blef tillbakalagen, pinien af eld och aska höjde sig ånyo öfver vulkanen och sten, sand eller aska rägnade. Och den enda plats, där allt detta kunde störta ned, var Pompeji.

Timmarna skredo och natten blef dag — annorstädes; från Pompeji vek mörkret icke. Omhvälfningen i jorden fortfor. Den gigantiska kampen mellan två fiendtliga element varade och afskrädet från striden hopades öfver en enda fläck. Ask-rågnen prasslade alltjämt, och det vatten, som ibland föll, tjänade endast till att hårdare packa samman de hopade massorna. Emellanåt lyste skenet från kratern, tillsvidare blekare än förut, stundom slocknade det. Den underjordiska åskan mullrade hotfullt och ekot däraf fyllde himmel och jord. En krampryckning skakade då och då marken, askan gled svagt rasslande ned i de

fördjupningar, som ännu icke voro fyllda, sedan följde en stunds tystnad och allt, som förut upprepats, upprepades på nytt. Det evigt enahanda, som varat timmar, dagar och dygn, fortfor

* *
* *

Pompeji, »den lyckliga campagnans» största stad, fanns ej mer. Några enstaka, högt belägna hus och ett par pelare stucko här och hvar delvis upp ur askan och antydde stadens läge. Flera dygn räckte det utbrott, som medfört dessa följder. Så upphörde eruptionen nästan lika plötsligt som den börjat och solen sken åter så, som den endast kan det i dessa trakter.

Invánarna i det forna Pompeji vågade ändtligen lämna sina tillflyktsorter i grannstäderna och närma sig den plats, där deras stad legat och ännu låg. Stumma stirrade de på askmassorna och när de hämtat sig från den förvåning, deras storlek ingaf, funno de nya ämnen till undran i de ändringar hela näjden undergått. Sarno, vid hvars strand staden varit belägen, hade försvunnit. Floden, hvilken förut syntes dem så stor, var igenfylld och borta liksom allt hvad de ägt. De klagade knappt öfver förlusterna, den oerhörda omhvälfningen hade ingifvit dem sådana känslor, att de ej vågade höja sina stämmor. Ängsliga och darrande vid minnet af hvad de genomgått sågo de sina värsta farhågor bekräftade. Sedan de sett, gingo de flesta med böjda hufvuden för att aldrig vända åter till den plats, gudarna öfvergifvit.

Många voro dock ej lika hänsynsfulla och när all fara ansågs förbi, grepo de sig an med utgräfningar för att rädda så mycket som möjligt af egna eller andras tillhörigheter. De husväggar, som stucko upp ur asklagren, angåfvo, hvar det var lämpligast att börja och mycket af sådant, som eljest skulle hafva bevarats till studiematerial åt kommande släkten, undanskaffades. Särskildt bortfördes marmorpelare, statyer o. dyl. från tempel och offentliga byggnader. Och då man väl en gång gripit sig an, fortsattes sökandet än här, än där, tills man ej längre fann det lönande.

Stadens invånare, som tagit tillbaka en del af sin förlorade egendom, nöjde sig därmed.

Flertalet slog sig ned i grannstäderna och lefde som förut. För lyssnande grannar och nyfikna vänner berättade de sina upplevelser och samlade själfva andras underrättelser om katastrofen. De fingo veta, att hafvet under eruptionen dragit sig tillbaka på

milslånga sträckor utefter kusten och lämnat botten bar samt att aska och stoft förts kring hela Italien. Ja, sådant hade icke blott fotstjockt betäckt de många grannstädernas gator, öppna platser och hustak, utan äfven rägnat öfver Norra Afrika och Syrien. Till och med i Rom hade aska fallit, och väckt oro, eller undran, innan man erhållit kännedom om orsaken därtill. Utom det, som var sannt, utkolporterades en mängd historier, hvilka sedermera visade sig vara löjliga öfverdrifter, men som till en början allmänt troddes. Tyngst af allt kändes dock sorgen efter de saknade. Icke mindre än 2,000 människor voro försvunna, askberget gömde dem i sitt inre.

Den välmående stadens forna inbyggare gjorde intet försök att undanskaffa askmassorna och återeröfra sina boningsplatser. De böjde sig respektfullt för hvad de ansågo vara gudarnas vilja. Icke ens den af senatorer bestående kommission kejsar Titus längre fram sände till Campanien för att se, hvad som kunde göras till den förfärliga olyckans afhjälpande, förmådde bibringa dem andra åsikter. Pompeji var ej mer och begrafvet under en fyra meter hög betäckning af pimpsten och aska låg staden gömd för alltid, troddes det. Dess öde, som väckt så många olika känslor öfver hela den kända världen, glömdes inom kort af alla, hvilket det ej direkt berört, för de händelser, som skakade det romerska riket.

Ett nytt århundrades människor visste knappt mer än att en stad fordom funnits ungefär där, hvarest de odlade sitt vin och skördade sina grönsaker. Campaniens jord är bördig och dess sol het, den aska, som betäckte Pompeji, förvandlades snart till en mylla, i hvilken hvarje planta fann riklig näring. Några hundra år senare var den stora kullen en enda trädgård och när den flitige odlaren vid sin gräfning händelsevis påträffade en mur i sin åker, slängde han liknöjdt undan stenarna och fyllde igen gropen efter dem. Pompeji var glömdt och dess historia avslutad.

Det förhöll sig likväl icke så. Den döda stadens nya historia börjar åter långt efter den naturrevolution, som ensam var nog att för evärdeliga tider gifva den en särskild ryktbarhet, med hvilken inga andra städer kunna täfla.

Under medeltiden finns intet att berätta om eller från Pompeji. Man trodde, att en stad legat sydväst om Vesuvius, men på hvad den hetat tänkte ingen. Under 1700-talets första hälft

företogos några smärre utgräfningar, men då man efter ett par år ansåg deras resultat för ringa, fortsattes de ej.

Uppmärksamheten riktades dock sedermera på, att en stad här låg begrafven under asklagren, och man började åter med gräfningarna. Dessa företogos likväl med långa tidsmellanrum samt bedrefvos på så sätt, att de byggnader, som först bringats i dagen, beröfvades sitt husgeråd och sin inredning, hvarefter jordmassorna från bredvid liggande hus skottades dit. Först sedan man genom tvänne år 1763 hittade inskrifter blifvit förvissad om, att det verkligen var i Pompeji, man befann sig, undanskaffades jorden. Och nu följde en hel rad viktiga upptäckter, dock långt ifrån så stora, som dem framtiden sparade.

Åren 1806—1815 arbetades med stor ifver och stadens läge och omfång utstakades. De politiska förvecklingarna i Italien gjorde likväl, att gräfningarna ej fullföljdes så som önskligt varit. Arbetet därmed ordnades planmässigt först när S. Fiorelli 1861 öfvertog ledningen.

Numera äro $\frac{3}{5}$ af staden utgrädda, men fortsättes ej arbetet raskare än hittills, torde näppeligen ens detta århundrade få skåda hela Pompeji. Mycket nog är dock redan undangjordt för att man skall erhålla en riktig föreställning om forntidens lif.

Och nu vandra dagligen välklädda turister genom Pompejis tysta gator. Där talas nästan alla lefvande språk och custoderna, som ledsaga besökarna, visa här och hvar aktningsfullt på en bevarad inskrift. Främlingen läser den måhända, men förstår endast sällan något däraf, det språk hans tunga ett ögonblick sökt stafva, tillhör ju de döda. Barnen af ångans och elektricitetens tidevarf gå vidare, betrakta halft liknöjdt, halft nyfiket dessa små hus och förundra sig godhetsfullt öfver en omhvälfning, hvars vidd och storlek det äfven för dem möter svårigheter att fatta.

Från den evigt högblå himlen lyser samma sol som fordom och utanför glittrar samma djupblå haf. Mycket är sådant det varit, men mycket är också förändradt och världen har tagit jättesprång framåt på sin utvecklings bana. Ensamt bland allt är Pompeji, i dag detsamma som år 79, då staden försvann under pimpsten och aska.

Öfverallt annorstädes har utvecklingen för nya ändamål tagit i anspråk hvad som kunnat användas, och slängt undan det den ansett obrukbart. Det mesta, som varit, är borta och hvad efter-

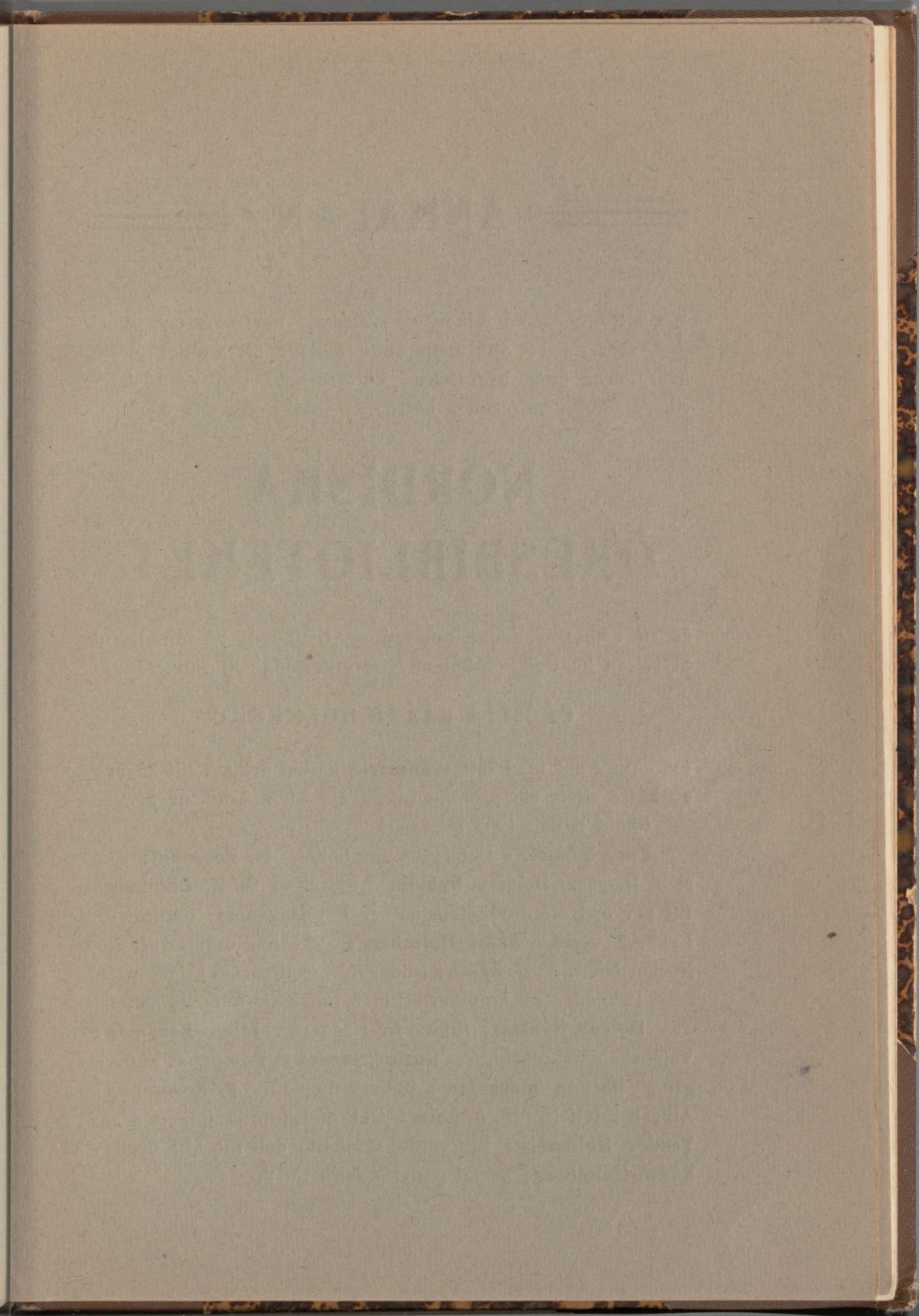
världen hittat utgöres af stumpar och fragment, hvilka i de flesta fall endast med möda fogats ihop till något helt. I Pompeji har askan afundsjukt gömt hvarje sak och hårdnadt till sten kring den. Äfven om de olika föremålen i dess famn, multnat till obetydliga stofthögar, är likväl deras ursprungliga form bevarad och genom att gjuta gips i dessa hål har man lyckats åstadkomma andra föremål, som likna de första. Utom detta har man äfven funnit åtskilligt annat, såsom de svarta, till sten förvandlade bröden i bagarnes ugnar, vin- och oljehandlarnes krukor, olika butiker med fullständiga inredningar, verkstäder med hvar sitt yrkes verktyg och i boningarna möbler, husgeråd, prydnadssaker, konstverk och dyrbarheter.

Det skulle taga för stort utrymme att uppräknat blott en del af alla dessa fynd eller ens antyda ett endas bidrag till historien om den största naturrevolution, som någonsin inträffat i Europa. Det lilla muséet bredvid porten, genom hvilken man numera beträder staden, äger de flesta af dessa gipsafgjutningar och där ligga de som gripande illustrationer till gräfningsjournalernas torra notiser. Turisterna betrakta dem och deras fantasi sättes för en stund i rörelse. Främlingarna från det sista århundradet se med en blandning af undran, skräck och nyfikenhet på dessa gipsklumpar, som än i dag vittna om katastrofen från vår tidsräknings första sekel. När de sett, gå de vidare och kasta förströdda eller intresserade blickar på de tusentals föremål, som i rader ligga ordnade på glasskåpens hyllor. Nästan allt, som andra människor för snart två tusen år sedan användt, finns samladt här. Amforor, vaser, bronsfat, lerkärl och husgeråd äro hopade i sina skåp, de förmögnas kassakistor, badskrapor, teatrarnas biljettlådor, möbler och lampor i sina, till och med toalettprydnader och sminkburkar saknas ej.

Turisterna, som besöka Pompeji, emedan det ingår i en väl ordnad resplan att göra det, bläddra i sina kataloger och förundra sig öfver skillnaden mellan nu och fordom, ibland förundra de sig också öfver, att den ej är större. När de ägnat tillräckligt af den knappt tillmätta tiden åt muséet, drifva de makligt genom staden och se, hur kärleksfullt askan, nästan som om det skett för ett bestämdt ändamål, skyddadt allt. Väggmålningarnas färgprakt är knappt fördunklad och mosaikgolven i de rikes hus ligga oförändrade. På torgen stå de afslagna pelarna i rader och i ett par trädgårdar spela springbrunnarna, som man satt i stånd; de

döda tingen äro desamma som förut. Vetenskapen har tagit staden om hand och så godt sig göra låtit i sitt forna skick återställt hvad som kunnat återställas. Och som det nu ligger där nedanför Vesuvius, ur hvars krater röken från den underjordiska elden alltjämt stiger, är det på nytt uppståndna Pompeji det enda säkra vittnesbörd vi äga om det länge sedan förflutnas lefnadssätt och kultur. I den döda stadens ruiner läser eftervålden som i en uppslagen bok om forna tiders lif och af lämningar och småting sluter forskaren sig till glömda släktens tankegång och åsikter. Det är, hvad forntiden här skänkt våra dagar och askan trofast gömt genom århundraden.

In the first place, the author of the present work has been
 very much struck by the fact that the history of the
 world is a history of the progress of the human mind.
 The progress of the human mind is the progress of
 the human race. The progress of the human race is
 the progress of the human world. The progress of
 the human world is the progress of the human
 civilization. The progress of the human civilization
 is the progress of the human knowledge. The progress
 of the human knowledge is the progress of the human
 science. The progress of the human science is the
 progress of the human art. The progress of the human
 art is the progress of the human industry. The
 progress of the human industry is the progress of
 the human commerce. The progress of the human
 commerce is the progress of the human
 civilization. The progress of the human civilization
 is the progress of the human world. The progress
 of the human world is the progress of the human
 race. The progress of the human race is the
 progress of the human mind. The progress of the
 human mind is the progress of the human world.

ANMÄLAN

De tre nordiska folken — svenskar, norrmän och danskar — äro allt fortfarande kallade att andligt förstå hvarandra, följa hvarandras kulturarbete och göra detta rikare genom ömsesidiga bidrag.

NORDISKA ÖRESBIBLIOTEKET

är ett utslag af denna tankegång. Grundadt på initiativ af Styrelsen för Folkhögskolans Lärareförening och redigeradt af

CECILIA BÅÅTH-HOLMBERG

utkommer det med **tolf tvångsfria** häften årligen till **25 öre pr häfte** eller, vid prenumeration å posten, **3 Kr. pr år**.

Bland häften 1905 märkas:

Emil Svensén: Det ryska samhället. **H. Rosendal:** Enrico Dalgas. **Helena Nyblom:** Florens. **O. E. Lindberg:** Ett par ord om dumhetens natur. **Fr. Klaveness:** Fantasi. — Lykke. **Cecilia Bååth-Holmberg:** Vid högsommartid vid Neckardalen. **A. U. Bååth:** Bilder från trettioåriga kriget m. fl.

1906 års serie kommer att bl. a. innehålla följande häften:

Helena Nyblom: Bilder från södern. **Johan Bergman:** Vetenskapens martyrer. **Gustaf Janson:** Pompejis undergång. **Nathan Söderblom:** Geijers ungdom. **P. Nordmann:** Albert Edelfelt. **M. Anholm:** Det dödsdömda folkets saga. **Teodor Holmberg:** Litteratur, samhälle och moral. **Cecilia Bååth-Holmberg:** Social pånyttfödelse m. fl.